

NÉDERLANDISZTIKAI FÜZETEK

MOLLAY ERZSÉBET

**NÉMETALFÖLDI-MAGYAR
KÖZMONDÁSSZÓTÁR
BEVEZETŐ TANULMÁNYOKKAL**

**NEDERLANDS-HONGAARS
SPREEKWOORDENBOEK
MET INLEIDENDE STUDIES**

7

Néderlandisztikai Központ
Eötvös Loránd Tudományegyetem
2000

Néderlandisztikai füzetek 7.

MOLLAY ERZSÉBET

NÉMETALFÖLDI-MAGYAR
KÖZMONDÁSSZÓTÁR
BEVEZETŐ TANULMÁNYOKKAL

NEDERLANDS-HONGAARS
SPREEKWOORDENBOEK
MET INLEIDENDE STUDIES

Néderlandisztikai Központ
Eötvös Loránd Tudományegyetem
2000

Néderlandisztikai Központ
Néderlandisztikai Füzetek
Sorozatszerkesztő: Gera Judit

Centrum voor Neerlandistiek
Cahiers voor Neerlandistiek
Hoofdredacteur: Judit Gera

Mollay Erzsébet: Németalföldi-magyar közmondásszótár bevezető tanulmányokkal / Nederlands-Hongaars spreekwoordenboek met inleidende studies. Néderlandisztikai Központ, Budapest 2000.

ISBN 963 463 413 3

ISSN 1585-3489

A könyvben található illusztrációk eredetije németalföldi népművészeti alkotás: papírkivágás
Als illustraties werden knipprenten van de Nederlandse papiersnijkunst gebruikt

A kiadvány a Nederlandse Taalunie támogatásával jött létre
Tot stand gekomen met de steun van de Nederlandse Taalunie

Tipográfia és design: SCIU Kft.

Nyomtatás és kötészet: Argumentum Kiadó Nyomdaüzeme

De beste stuurlui staan aan wal
(‘a legjobb kormányosok a parton állnak’)
A kibicnek semmi sem drága

Tartalom – Inhoud

Előszó	10
Woord vooraf	11
Tanulmányok – Studies	
Mi a közmondás? – A közmondások helye a nyelvi kifejezéskincsben	15
<i>Samenvatting</i> : Een karakterisering van spreekwoorden vanuit een taalkundig perspectief	26
A forrásnyelvi közmondásállomány válogatása és elrendezése	29
<i>Samenvatting</i> : De selectie van het brontalige materiaal	39
Az ekválás	47
<i>Samenvatting</i> : De Hongaarse equivalenten	53
Németalföldi-magyar közmondásszótár	
A rövidítések értelmezése	59
Afkortingen en symbolen	60
Közmondásszótár – Spreekwoordenboek	61
Bibliográfia – Bibliografie	111

De appel valt niet ver van de boom
Az alma nem esik messze a fájától

Előszó

E munka az első németalföldi-magyar közmondásszótár. Jobban mondva: mégsem a legelső, ugyanis PACZOLAY Gyula 55 nyelvű közmondásszótárának mind a 106 szócikkében található holland-flamand és magyar megfelelők is, így ebben tulajdonképpen benne rejlik egy németalföldi-magyar közmondásszótár is.

PACZOLAY célja azonban az volt, hogy azokat a közmondásokat vegye számba, amelyeknek előfordulása a világ legtöbb nyelvében dokumentálható, tekintet nélkül arra, hogy melyik nyelvben mely korban mennyire voltak ismertek és használtak. A mi közmondásszótárunk ezzel szemben a mai holland-flamand nyelvhasználat (forrásaink alapján) legismertebb 400 közmondásából indul ki, és ezeknek lehetséges magyar megfelelői után kutat.

A szótárrészt megelőzik a hozzá kapcsolódó tanulmányok. Sorrendben az első a közmondások nyelvészeti (frazeológiai) szempontú leírása, végig szem előtt tartva a két tárgynyelvet.

A következő két tanulmány a közmondástárhoz kapcsolódó lexicográfiai kérdéseket tárgyalja. Az egyikben részletesen bemutatjuk a forrásnyelvi közmondásanyag válogatásának és elrendezésének szempontjait, kitérve a forrásszótárak rövid ismertetésére. A másik tanulmányban tárgyaljuk a magyarra fordítás tapasztalatait és problémáit. (Ez utóbbi magában hordozza egy kontrasztív frazeológiai elemzés lehetőségét, ezt azonban egy jövőbeli elméleti tanulmányra hagyjuk.) Az ekválás módjának bemutatása egyben gyakorlati útmutatót nyújt a szótár használatához.

A három kísérő tanulmány tömörített összefoglalását németalföldi nyelven is közöljük.

A közmondások értelmezésében és a holland nyelvű összefoglalók végső formába öntésében köszönettel felhasználtam dr. Agnes Snellernek, a Leideni Állami Egyetem és a budapesti Károli Református Egyetem professzorának hasznos tanácsait.

Woord vooraf

Het voorliggende werk is het eerste Nederlands-Hongaarse spreekwoordenboek. We moeten deze uitspraak iets nuanceren, omdat in het 55-talige spreekwoordenboek van PACZOLAY (GYULA PACZOLAY: *European Proverbs. Európai közmondások 55 nyelven. Veszprém 1997.*) in alle 106 artikelen zowel Nederlandse, als Hongaarse equivalenten staan vermeld; daar houdt zich dus ook een Nederlands-Hongaars spreekwoordenboek in schuil.

Het doel van PACZOLAY was echter die spreekwoorden te inventariseren waarvan het gebruik in de meeste talen gedocumenteerd is, waarbij de vraag naar datering en frequentie een ondergeschikte rol spelen. Ons spreekwoordenboek daarentegen gaat uit van de vierhonderd bekendste Nederlandse spreekwoorden – volgens onze bronnen – en geeft de Hongaarse equivalenten daarvan aan.

Aan het woordenboekgedeelte gaan drie studies vooraf. De eerste gaat in op de beschrijving van spreekwoorden in taalkundig opzicht, met bijzondere aandacht voor de twee objecttalen van het woordenboek.

De twee volgende verhandelingen gaan over methodologische vragen van de lexicografie (paroemiografie). In de eerste worden de gezichtspunten van de selectie en ordening van het brontalige materiaal uitvoerig uiteengezet, terwijl in de tweede de problematiek van de vertaling in het Hongaars aan bod komt. (Dit laatste kan een aanleiding zijn voor een contrastief fraseologische studie, deze theoretische beschouwing laten we binnen dit kader voolopig achterwege.) Het hoofdstuk over de doeltalige equivalenten houdt ook aanwijzingen in voor het gebruik van het woordenboek.

Van de drie studies wordt steeds een samenvatting in het Nederlands gegeven.

Bij de interpretatie van de Nederlandse spreekwoorden en de formulering van de Nederlandstalige samenvattingen heb ik gebruik gemaakt van de nuttige adviezen van prof. dr. Agnes Sneller (Károli Reformatorische Universiteit Budapest en Rijksuniversiteit Leiden), waarvoor mijn dank.

TANULMÁNYOK

STUDIES

Beter hard geblazen dan de mond gebrand
(‘inkább fújd erősen, mintsem hogy megégesd az ujjad’)
Jobb félni, mint megijedni

De pot verwijt de ketel dat hij zwart ziet
A kondér nem sokat hányhat szemére a fazéknak
Bagoly mondja verébnek, hogy nagyfejű

Mi a közmondás?

A közmondások helye a nyelvi kifejezésben

A közmondások vizsgálatán több tudományág is osztozik. Elsősorban a folklór és a nyelvészet témakörébe tartoznak, de szolgálnak kutatási anyaggal a szociológia, a gazdaság-, a vallás- és a jogtörténet, a pedagógia és általában a kultúrtörténet számára. E munkában alapvetően nyelvészeti szemszögből foglalkozunk velük.

A közmondásokat – a nyelvészeti diszciplínák közül – elsősorban a lexikológia egyik részterülete, az állandósult szókapcsolatokat tárgyaló frazeológia vizsgálja. Ezenkívül a lexikológia gyakorlati vetülete, a lexikográfia számára is fontos kérdés a közmondások feldolgozása.

A frazeológiai kutatásokban a közmondásokkal kapcsolatban alapvetően felmerülő kérdés, hogy ezek mennyiben sorolhatók az állandósult szókapcsolatok, más szóval frazeologizmusok körébe, tehát egyáltalán tárgyát képezzék-e a frazeológiai kutatásoknak.

Amióta a közmondásokat gyűjtik és vizsgálják, szokás szerint együtt szerepelnek a szólásokkal. A régebbi korokban nem is annyira igyekeztek különbséget tenni az állandósult szókapcsolatok legkülönbébb fajtái között, sem elméleti, sem gyakorlati szempontból. A fogalmi körülhatárolás tisztázatlanságából pedig egyenesen következett az elnevezések keveredése (SZEMERKÉNYI 1994, 8). A magyarországi szakirodalomban először Riedl Frigyes fogalmazta meg 1889-ben a közmondások, szólások és szállóigék elméleti elkülönítését (Nyr. XVII, 260-4; v.ö.: O. NAGY 1977, 71), ami alapul szolgálhatott az elnevezések egyértelmű használatára. Holland-flamand nyelvterületen még ma is tapasztalható némiképp az állandósult szókapcsolatokra használt elnevezések (**spreekwoord**, **zegswijze**, **spreekwijze**, **spreuk**, **uitdrukking**) keveredése. Bár a közmondás elnevezésére ezek közül meglehetősen egyértelműen a **spreekwoord** használatos, fordítva más a helyzet: a **spreekwoord** elnevezés használatába gyakran beleértik a szólásszerű kifejezéseket is (pl. lexikográfiai művek címében, lásd APeldoorn: Spreekwoorden verklaard, BUIST: Levende Spreekwoorden). A

mai kor frazeológiai gyűjteményei is legtöbbször együtt veszik számba a közmondásokat és szólásokat; némelyikük szerkesztésben és/vagy tipográfiailag elkülönítve (O. NAGY; THEISSEN-HILIGSMANN), mások egyszerűen keverve, megkülönböztetés nélkül (STOETT, HUIZINGA, TER LAAN). Az újabb, tisztán közmondásgyűjtemények általában filológiai igényességgel készülnek (COX, PRĘDOTA).

Így tehát a kérdés egyik oldala az, hogy milyen „rokoni szálak fűzik“ a közmondásokat az állandósult szókapcsolatok igen heterogén tartományához; a másik oldala viszont az, hogy mely jellemzőik alapján különíthetők el ezek mégis a frazeologizmusoktól.

Nézzük először a hasonlóságokat. A közmondások alakjukra nézve több szó kapcsolatából álló, lexikailag és szintaktikailag állandósult nyelvi alakzatok; tehát nem alkalmilag szerkesztett szókapcsolatok, hanem a nyelvi megnyilatkozás számára készen kapott elemek. Ez mindenfajta frazeologizmusnak is alapvető, lényegi és kötelező tulajdonsága.

Az állandósult szókapcsolatoknak van egy másik tipikus jellemzője, amelynek a megléte azonban már nem feltétlenül kötelező: az idiomatikus jelentés, azaz, hogy az idiomatikus szókapcsolatot alkotó szavak együttesen olyan frazeológiai jelentést hordoznak, amely a szó szerinti jelentések összegéből nem feltétlenül kikövetkeztethető. Ahogyan a szólások körében is található szemantikailag kétsíkú kifejezések és olyanok is, amelyeknél nincs a jelentésnek két síkja, úgy a közmondások között is található idiomatikusak és szó szerint értendők egyaránt, például (a hollandból és a magyarból egymásnak szó szerint megfelelő példákat hozva): **Nieuwe bezems vegen schoon** — *Új seprő jól seper* ill. **Na gedane arbeid is het goed rusten** — *Munka után édes a pihenés*).

A közmondásoknak és szólásoknak fontos rokon vonása az expresszív, élénkítő stilisztikai hatás, amely azon alapszik, hogy szemléletes kép fejezi ki az elvont mondanivalót. Még ha nem is kétsíkú a jelentés, az állandósult formában közismert kifejezés felidézése, vagy esetleg a megszokottól merőben új helyzetben való alkalmazása önmagában is stílusélénkítő hatású.

A közmondásokra is állnak a szókészlet más elemeinek életére és rétegeződésére érvényes szabályok. Ugyanúgy keletkeznek és elavul-

hatnak, mint a szavak vagy az állandósult szókapcsolatok. (Egyes vélemények szerint ugyan új közmondások keletkezése meglehetősen korlátozott; azonban tekintve hogy szállóigékből, közhelyekből is keletkezhetnek közmondások, új közmondások keletkezése egyáltalán nem kizárt. Valószínűleg több új „mondás” keletkezik kisebb közösségekben, mint amennyi aztán közkeletűvé, tehát „közmondássá” válik. Személyes élményünk egy kórtermi közösség alkotása: *Jobb egy jó szobatárs, mint öt nővér.*) A közmondások is differenciálhatók a nyelv rétegei szerint: vannak köznyelvi, és számosak a regionális vagy szűkebb nyelvjárási elterjedtségűek; tartozhatnak különböző stílusrétegekbe (bizalmas, durva), lehet sajátos szóhangulatuk (pejoratív), lásd O. NAGY Gábor Magyar szólások és közmondások (a továbbiakban MSzK) példáit vagy a Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok sorozatában megjelent regionális és tájnyelvi gyűjtéseket.

A közmondások tehát felmutatják a frazeologizmusok alapvető jellemvonásait, sőt a frazeologizmusok széles tartományában a centrum lényegi ismérveit. Miért merül föl akkor a frazeologizmusoktól való megkülönböztetés kérdése? A közmondásoknak vannak ugyanis olyan tulajdonságaik, amelyek határozottan szembeállítják őket a frazeologizmusokkal általában. Vegyük sorra a közmondások sajátos egyéni vonásait.

A közmondások lényegi és kötelező formai jellemzője, hogy teljes mondatok. Ez a tény önmagában még nem lenne elkülönítő ismérv, mert a szólások és különféle szófordulatok csoportjában is számosan vannak teljes mondat alakú kifejezések. (Igaz, kisebb számban, mint a csupán szószerkezet-jellegű, mondatrész értékű kifejezések.)

Több is veszett Mohácsnál!

Sokat akar a szarka, de nem bírja a farka.

Itt van a kutya elásva.

A mondat alakú frazeologizmusok azonban csupán olyan szószerkezetek, amelyekben – véletlenül – az alany és az állítmány is lexikailag kötött és kitöltött. A közmondások ellenben lényegi tartalmi jellemzőjük folytán mindig teljes mondatok. A közmondások általánosan ismert meghatározása, hogy valamely élettapasztalatot, „népi

bölcsességet“ (életvezetési, egészségügyi szabályt vagy tanácsot stb.) fogalmazzanak meg általános érvényű kijelentés formájában. Tehát szerkezetükre nézve azért teljes mondatok, mert tartalmukra nézve teljes gondolatok. Nyelvészeti szempontból a legfontosabb elméleti különbség – s a legnyomósabb érv arra, hogy a közmondásokat ne számítsuk a frazeologizmusok közé –, hogy a közmondások nem lexikai egységek, nem lexémák, amelyekből szövegeket alkotunk, hanem kész szövegek (FLEISCHER 1994, 156: „Minitexte“). A frazeologizmusok viszont csupán lexikai egységek („Wortschatzeinheiten“), más szóval nyelvi jelek („Nominationseinheiten“), akár egy ige, főnév vagy melléknév, ezekkel egyenértékű a szintaktikai viselkedésük is. O. NAGY megfogalmazását idézve: „A közmondások beszédművek, a szólások pedig a beszédművek megalkotásához felhasználható lexikológiai elemek.“ (1977, 73)

Ennek a megállapításnak a mondat alakú vagy értékű frazeologizmusok sem mondanak ellent. Nem csupán azért, mert gyakran – érzelem- vagy indulatkifejező tartalmuk révén – az indulatszavakkal egyenértékű nyelvi jelnek tekinthetők, hanem azért sem, mert a szövegkörnyezethez való kapcsolódásukban egyértelműen a frazeologizmusokhoz hasonlítanak és a közmondásoktól különböznek. A mondat alakú szólások alakilag és jelentésbelileg nem olyan önálló és zárt egységek, mint a közmondások: kapcsolód(hat)nak szövegkörnyezetükhöz névmási vagy egyéb visszautaló vagy előre mutató elemekkel, alkalmazkodhatnak igeidőben (pl. *Ebben a vállalkozásban sokat akart a szarka, de nem bírta a farka.*), azonban a közmondásoknál ez nem lehetséges.

A frazeologizmusok és a közmondások előbb vázolt lényegi különbségéből következik, hogy bár a nyelvhasználó számára mindkettő állandósult formában készen kapott elem, különböző módon hozzuk elő a tudatunkból. A nyelvi jelet reprodukáljuk a mentális lexikonból, míg a közmondást mint emlékezetünkbe rögződött szöveget idézzük. Sőt: a közmondások mint emlékezetünkbe rögződött szövegek, egyben önálló (népköltészeti) műfajnak is tekinthetők. FLEISCHER (1994, 157) részletesen elemzi a közmondások helyét az egyes szövegfajták és műfajok között, és kimutatja, hogy műfajilag legin-

kább a népmesével, találós kérdéssel, viccel, népdallal rokon alkotások, mert ezeket is inkább szó szerint idézzük.

Hogy a közmondások önálló beszédművek, és nem pusztán nyelvi jelek, az lexikográfiai kezelésükkel kapcsolatos gyakorlati kérdésekben is megmutatkozik. Először is sokkal bonyolultabb kérdés ún. vezérszavak vagy kulcsszavak alapján ábécérendbe sorolni őket (erről részletesen „A forrásnyelvi közmondásállomány válogatása és rendszerezése“ c. fejezetben.) Az ekválás során is kiviláglik, hogy nem egy nyelvi jel megfelelőjét keressük, hanem egy szöveget lefordítunk. (Lásd továbbá „Az ekválás“ c. fejezetet.)

A közmondásnak mint műfajnak vagy szövegfajtának fontos alak szabályai vannak, és ezek nagyon hasonlóak a különböző nyelvekben.

Az alapvető formai jellemző, hogy a közmondás mindig egyetlen (egyszerű vagy összetett) mondat. Vannak gyakori szerkezeti sémák. (Jobb ..., mint ...; Amilyen ... olyan ...)

Az általános érvényű tartalomból következő nyelvi jegyek a jelen idejű állítmány és az általános névmások (*senki, minden*) használata. A mondat fajtája kijelentő vagy felszólító.

A mondat formájú frazeologizmusoknál nem állapíthatunk meg ilyen általános érvényű formai jellemzőket. Az állandósult forma nem feltétlenül jelen idejű állítmány (*Több is veszett Mohácsnál*), de az is előfordul, hogy az igeidők is alkalmazkodnak a szöveggörnyezethez. A szöveggörnyezethez való igazodáshoz lexikai elemekkel is kiegészíthetők. A közmondások ellenben semmiféle grammatikai vagy lexikai változtatást nem tűrnek, de nem is igényelnek. A szöveggörnyezethez való kapcsolódás megint csak abból adódik, hogy egy nyelvi jelnek „csak akkor van a beszédben értelme, ha valamely meghatározott dologra vonatkoztatjuk“. O. NAGY Gábor (1982, 12) ezt leleményesen olyan kifejezéssel illusztrálja, amelynek van közmondássá bővült alakja is, így a különbség jól érzékeltethető. A *pönkösi királyság* szólás csak egy konkrét személy pillanatnyi szerencsés helyzetére értve kap értelmet, ellenben a *Pönkösi királyság nem nagy uraság* közmondás „nem szorul semmi kiegészítésre, mert önmagában is kerek, teljes gondolatot tartalmaz, azt tudniillik, hogy‘nem sokat ér az olyan boldogság, jómód, amely nem tartós’.“

Mindebből levezethető a közmondások beszédbeli funkciója is, szembeállítva a frazeologizmusok beszédbeli funkciójával. A szóláshoz (akár beleépítendő egy alkalmilag szerkesztett mondatba, akár nyelvtanilag teljes mondat) „még hozzá kell értenünk a valóságnak valamely konkrét helyzetét, hogy mondanivalónk teljes, kerek egészet alkosson“. A közmondások viszont „a beszélőnek a világ jelenségeire vonatkozó véleményét, a valósághoz való viszonyát mindig általános formában fejezik ki“ (O. NAGY 1982, 18). Ezt leginkább bemutathatjuk olyan kifejezéseken, amelyek szólásként és közmondásként is élnek. O. NAGY Gábor példája a *kibújik a szög a zsákból* szókapcsolat, amely közmondásként kifejezheti azt az általános élettapasztalatot, hogy „minden titkolt dolognak ki kell derülnie egyszer“. De azt is jelentheti valamely bizonyos konkrét ügyre vonatkoztatva, hogy „valami titkolt vagy nem tudott dolog nyilvánvalóvá, ismertté lesz“ pl. Tersánszky: Kakuk M. I, 159: „kérdez, hogy meg vagyok-e elégedve sorsommal? Már látom itt bújik ki valami szeg a zsákból“; itt kétségtelenül szólásról van szó. (v.ö. O. NAGY 1954, 125).

Más megfogalmazás szerint a közmondás egy általánosan elismert objektív igazság közlése, a szólás pedig egy szubjektív véleménynyilvánítás eszköze. Mégsem mondhatjuk azonban, hogy a közmondás független az adott beszédhelyzettől, és mentes a szubjektivitástól. Sőt, ellenkezőleg. Valamely általános életbölcességet is ritkán szoktunk egy konkrét esettől függetlenül tenni. Inkább arról van szó, hogy „az általánosság formájába burkolva“ egy bizonyos konkrét esetről, személyről, dologról mondunk véleményt, amely konkrét eset az általános tapasztalat igazolása. Ez pedig messzemenő következményekkel jár a közmondások értelmezését tekintve. A „beszédbe szőtt és egy-egy alkalomra vonatkoztatott“ közmondás jelentése nem csupán egy általános élettapasztalat objektív közlése, hanem az adott beszédhelyzetben a beszélő alkalmilag igen változatos jelentésekkel ruházhatja föl (v.ö. O. NAGY 1982, 18). Egy önmagában higgadt és közönbös kijelentés bizonyos beszédhelyzetben alkalmazva kifejezhet például öniszólást, (ön)gúnyt, tréfát, belnyugvást stb. „Előfordulhat, hogy ugyanaz a proverbium más hangsúllyal éppen az ellenkezőjét jelentheti“ (SZEMERKÉNYI 1994, 86). Pl. a *Kölcsönkenyér visszajár* közmondást, amelynek értelmezése „az elszenvedett sérelmet meg szokták torolni,

a bántást bántással viszonzni' (O.NAGY 1982) hallottuk ezzel éppen ellenkező értelemben használni: az érkező vendégeknek azt akarta tréfálkozva ígérni a beszélő, hogy igyekezni fog ugyanannyi jót és szépet nyújtani nekik, amennyit ő maga náluk vendégeskedve kapott. Az újabb szakirodalom egyenesen ezeket a beszédhelyzettől és kontextustól függő jelentésvariációkat tartja sokkal fontosabbnak – a közmondás mint nyelvi kifejezőeszköz szerepe szempontjából –, mint a „jelentésmagot“. Nemcsak a nyelvészeti, hanem a folklorisztikai megközelítés is igen fontosnak tartja a szöveggörnyezetet (v.ö.: SZEMERKÉNYI 1994, 8). A közmondásoknak ez a beszédbeli szerepe viszont majdhogynem teljesíthetetlen feladat elé állítja a lexikográfust. O. NAGY Gábor gyűjteményének bevezetőjében megfogalmazza, hogy bármennyire evidens is, hogy a közmondás beszédbeli értéke nem szükségszerűen azonos az „önmagában vett jelentéssel“, (bár nem is független tőle), mégis: „ha önmagukban felsorolt, helyzet- és szövegösszefüggésükből kiszakított közmondásokat értelmezünk – márpedig kiadványunkban mi is ezt tesszük –, legfeljebb utalhatunk a használati értékükre, de tulajdonképpen jelentésükként mégis az önmagukban vett értelmüket kell közölnünk“ (1982, 19). Cox hatnyelvű közmondásszótárának (a továbbiakban VD:6) utószavában igen rossz véleménnyel van az olyan értelmezésről, „amely nem veszi figyelembe a beszédhelyzetet“, ellenben az ő nevével jelzett munka is tulajdonképpen ezt teszi. Ugyanott megfogalmazva igazolni látja azt a lexikográfiai problémát, hogy különböző művek egymástól eltérő értelmezését adják ugyanannak a közmondásnak. Könnyen beláthatjuk, hogy ha az értelmezés ilyen gondokkal jár, az idegen nyelvre való fordítás még nehezebb. (Ezzel kapcsolatban még meg kell jegyeznünk, hogy egy néprajzi tárgyú vizsgálat számára esetleg éppen az alapjelentésben megfogalmazott életszemlélet az érdekes.)

Tehát a közmondások egzakt nyelvi kritériumokkal egyértelműen elhatárolhatók az állandósult szókapcsolatoktól. Ez azonban nem jelenti azt, hogy éles határ választaná el őket a kifejezőeszközök egyéb elemeitől és műfajaitól. Már láttuk, hogy vannak olyan mondat értékű kifejezések, amelyek szólásként és közmondásként is értelmezhetők. Ugyancsak O. NAGY GÁBOR példája: *könnyű Katót táncba vinni*, amely közmondásként 'könnyű az akarót rábeszélni', szólásként 'kap-

ható vagy te az ilyesmire’ (O. NAGY 1954, 125 sk.). Szólás- és közmondásszótárában számos ilyen lemmát közöl: szólásként szerepel az *Egyszer hopp, másszor kopp* lemma, de értelmezi külön szólásként, és külön közmondásként is; közmondásként közli *A falnak is füle van* lemmát, de külön értelmezi mindkét használat szerint.

A teljesen azonos alaknál gyakoribb, hogy ugyanaz a nyelvi „mag” szószerkezetként szólásformában, és teljes mondattá kiegészítve közmondásformában is él. Találunk ilyet a magyarban és a hollandban is, sőt egymás szó szerinti megfelelőjét: Pl. a magyar *a zavarosban halászik* szólásnak a holland szó szerinti megfelelője: **in troebel water wissen**, és mindkét nyelv ismeri a kifejezést közmondás alakban is (a magyarban régies, viszont a holland közmondást még a legújabb értelmező szótárak is közlik):

In troebel water is het goed wissen.

Zavaros vízben jó halászni.

Az ilyen kifejezéspár két úton jöhet létre.

Egyrészt a szólás képi magvát felhasználva általános érvényű tanácsot fogalmazhatunk meg, (úgy, hogy a szólást a közmondás műfaji szabályait követve teljes mondattá egészítjük ki). O. NAGY (MSzK) adata:

„Két nyerget ül egy fenékkal ... („Nehéz“ vagy „nem lehet“ szavakkal bevezetve közmondásként is használatos.)“

Másrészt a közmondás egy töredékét szólásként használhatjuk (oly módon, hogy lexémaként alkalmazva mondatba ágyazzuk). O. NAGY (MSzK) adata:

„Egy rókáról két bőrt nem lehet lehúzni ... <Szólássá rövidült alakban>: Egy rókáról két bőrt húz/nyúz le ...“

Az MSzK-ban számos példát találunk arra, hogy mind a szólások közt, mind a közmondások közt helyet kap a kifejezés a megfelelő változatban:

Előre iszik a medve bőrére ill. Ne igyál előre a medve bőrére
Együtt üvölt a farkasokkal ill. Ki farkasokkal tart, annak vonítani kell

Fából vaskarika ill. Fából vaskarikát csinálni nem lehet
Várja, hogy a sült galamb a szájába repüljön ill. Senkinek sem repül a sült galamb a szájába

Neki is van mit sepernie a háza előtt ill. Mindenki a maga háza előtt seperjen

HADROVICS történeti vizsgálataiban arra az eredményre jut, hogy gyakran nehéz vagy nem is lehet eldönteni, hogy melyik volt előbb, a szólásszerű vagy a közmondásszerű használat (HADROVICS 1995, 239).

A szólás- és közmondásváltozat párhuzamos megléte ismert a holland nyelvben is, sőt találunk példát a két nyelvből egymás szemantikai megfelelőire. Pl. az MSzK alapján: „Adddig nyújtózkodj, ameddig takaród ér ... Megfelelő átalakítással szólásként is használatos; pl. *tovább akart nyújtózkodni, mint ameddig a takarója ért*“. A holland szemantikai megfelelő közmondásként szerepel a VD:6-ben: **Men moet de tering naar de nering zetten**; a GWHN a közmondáslistájában nem szerepelteti, ellenben a szótárrészben szólásszerű kifejezésként hozza: **de tering naar de nering zetten**. A THEISSEN-HILIGSMANN (a továbbiakban TH) frazeológiai szótárban ugyancsak szólás alakban szerepel, de közmondásként nem. HUIZINGA ugyancsak szólásként magyarázza, viszont egy másik képet tartalmazó szinonim közmondás tárgyalásánál (**Men moet niet verder springen dan zijn polsstok lang is**) a közmondás-alakra utal („syn. zet de tering naar de nering“.)

Bár általában érvényes O. NAGY Gábor véleménye, miszerint a hasonló alak „egyáltalán nem teszi a szólások és közmondások elhatárolását lehetetlenné, mert lényeges és könnyen felismerhető különbség van ugyanannak a szókapcsolatnak közmondásszerű és szólásszerű jelentése között (1954, 125 sk.), azért akadnak vitatható esetek. Az **Als het kalf verdronken is, dempt men de put** értelmezésében – (szó szerint ‘amikor már megfulladt a borjú, betemetik a kutat’) – inkább hajlanánk arra, hogy egyedi esetre vonatkozik, mint hogy általános igazság kijelentése. A GWHN szerepelteti ezt a kifeje-

zést a közmondáslistában, ellenben az értelmezés nem mondat-, hanem szókapcsolat-értékű. TH és VD:6 közmondásként közli. (Érdekes párhuzam, hogy a szólásszerű értelmezés magyar megfelelője az *eső után köpönyeg*, a nyelv fejlődése során közmondásból kiválva keletkezett az *elmúlt esőnek nem kell köpönyeg* közmondásból, s a XVIII-XIX. század folyamán a közmondás és a szólás párhuzamosan élt egymás mellett. (ABAFFY 1988, 212)

Hasonló a *kéz kezét mos* kifejezés esete. Ez az ókori latin „Manus manum lavat” mondásból terjedt el a legtöbb európai nyelvben, de ebben az alakjában nyelvérzékünk hajlamos inkább szólásnak értelmezni. A GWHN és VD:6 csupán az egyértelműen közmondásszerűre bővített alakban közli: **Als de éne hand de andere wast worden ze beide schoon.** PACZOLAY és O. NAGY (MSzK) mind a rövidebb, mind a hosszabb alakot közmondásként említi; MSzK: „rég Egyik kéz a másikat mossa(, s mind a kettő tiszta marad ... <Szólásszerű használatban is:> *Kéz kezét mos alapon...*”

PACZOLAY közmondásszótárában egyébként hat olyan lemmát is találtunk, amely mind a mai magyar, mind a mai holland nyelvben jószerivel csak a rövidebb, szólásszerű alakjában ismert és használatos:

olie op het vuur gooien; het is olie op het vuur
olajat önt a tűzre; ez csak olaj a tűzre

kat in de zak verkopen
zsákbamacskát árul

van een mug een olifant maken
a bolhából is elefántot csinál

zich aan een (laatste) strohalm vastklampen
a szalmaszálba kapaszkodik

huilen met de wolven in het bos
együtt üvölt a farkasokkal

het eigen nest bevuilen
saját fészkebe piszkít

water in een korf putten
rostával merít vizet;

De közöl PACZOLAY adatot mindkét nyelvből a közmondássá kibővített változatra is (pl. *Nem kell a tűzre olajat önteni; Ne végy zsákba macskát; Ne csinálj a bolhából elefántot; A vízbe fúló még a szalmaszálba is kapaszkodik; Rossz/csúnya madár az, amelyik a saját fészkebe piszkít.*) Azonban a modern lexikográfiai művek (pl. TH és GWHN) a holland kifejezéseket már kizárólag szólásként ismerik; az utolsót már így sem, nyilván ma már elavult. PRĘDOTA holland-lengyel közmondásszótárában sem szerepelnek, a VD:6 is csupán az utolsó előtti hármat közli. O. NAGY is csak egyik-másik fenti szólásnak közli a közmondásalakját.

A fenti példákból látható, hogy a közmondások és szólások között nem ritka az átjárás. Az alkalmi használat is él ezzel a jelenséggel, mert a közmondás töredékének a felidézésével is elérhető stílushatás. (Pl. az újságnyelvből: „Ez a ‘nem zörög a haraszt’ jelenség ...“)

HADROVICS a közmondások használatának történeti vizsgálatából egyenesen arra a következtetésre jut, hogy ezek távolról sem annyira zárt és végleges formájú „idegen testek“ a szövegben, mint ahogy ma ismerjük őket, hanem használatuk természetes módja, hogy „gyakran nem is teljes alakjukban, hanem csak töredékükben, esetleg csak rájuk vonatkozó utalással, célzással szerepelnek a közlésben.“ (1995, 237)

Meg kell jegyeznünk, hogy nemcsak a szólások felé átjárható a határ. Szállóigék és aforizmák is közmondásokká lehetnek, azáltal hogy közkeletűvé válnak, és szerzőjüket csupán a tudományos források őrzik. Így keletkezett pl. **Az idő pénz** közmondás, amely Benjamin Franklin 1748-ban elhangzott mondásaként terjedt el a világ 35 nyelvén (v.ö. PACZOLAY), de eredete BACON Essays of Dispatch című, 1620-ban megjelent művére vezethető vissza. Másrészt az újabb korban olyan fejlődés is megfigyelhető, amely magának a közmondás műfajának az aforizmával való összeolvadása felé mutat (a közmon-

dások igazságtartalmának az átértékelődésével kapcsolatban); v.ö. MILITZ 2000, 21.

Összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy a közmondások egyrészt világosan megkülönböztethetők minden más nyelvi alakzattól és műfajtól, másrészt mégsem különülnek el éles határral a kifejezőkészlet egyéb elemeitől. Amennyire jellemző rájuk, hogy önálló beszédművek, amelyek „szuverenitásukat“ a szövegösszefüggésben megőrzik, ugyanúgy képesek lexikai egységként is viselkedni, mint a frazeologizmusok általában. Ez indokolja nyelvészeti vizsgálatukat és lexikográfiai számbavételüket.

Een karakterisering van spreekwoorden vanuit een taalkundig perspectief

Binnen de taalkunde behoren de spreekwoorden tot het onderzoeks-terrein van de lexicologie, in engere zin tot de fraseologie, de leer van de vaste woordverbindingen. De allereerste vraag in verband met de taalkundige behandeling van spreekwoorden is, of deze überhaupt tot de vaste woordverbindingen kunnen worden gerekend, m.a.w. of ze binnen het bereik van de fraseologie vallen. Ze vertonen namelijk aan de ene kant de essentiële kenmerken van fraseologismen (vaste vorm; wel of geen idiomaticiteit; expressieve stijlwaarde), maar aan de andere kant hebben ze typische kenmerken waardoor ze zich duidelijk van fraseologismen onderscheiden.

Het meest opvallende vormelijke kenmerk van spreekwoorden is, dat ze altijd uit volledige zinnen bestaan. Dat is op zich echter nog niet hét onderscheidend kenmerk: er zijn namelijk heel wat andere vaste woordverbindingen die de syntactische vorm van een volle zin hebben: ze worden meestal zegswijzen genoemd (Cox 1992, 15). Dit zijn gewoon woordverbindingen, waarin toevallig het onderwerp én het gezegde ook lexicaal vast ingevuld zijn. Het essentiële verschil is, dat de spreekwoorden in hun vaste zinsvorm zelfs als volledige teksten gelden; ze vertegenwoordigen een bepaalde tekstsoort, een genre

van de volkskunst, – terwijl de fraseologismen lexicale eenheden zijn, die als bouwstenen voor teksten worden gebruikt (FLEISCHER 1994, 156). Fraseologismen met de vorm van volle zinnen kunnen zich door deiktische woorden bij de context aansluiten, terwijl ook de tijdsaanduiding van het werkwoord kan veranderen, wat bij spreekwoorden onmogelijk is.

De functie van spreekwoorden in de taaluiting hangt met de gebruiksmogelijkheden samen. Ze zijn – als onafhankelijk van de context in zich afgeronde taaluitingen – algemeen geldende uitspraken, terwijl de fraseologismen alleen maar mbt. een concrete handeling of situatie zinvol zijn. Ondanks dit essentiële verschil worden ook spreekwoorden meestal niet in algemene en objectieve zin in de taaluitingen aangehaald, maar mbt. een concrete handeling of situatie aangepast. Daaruit volgt dat ze – afhankelijk van de context, gesprekssituatie en actuele emoties van de spreker – naast de „kerninterpretatie“ nevenbetekenissen krijgen. In de recente vakliteratuur worden deze actuele contextuele betekenissen zelfs voor belangrijker geacht, dan de betekeniskern (COX 1992, 372).

Deze gevarieerde toepassing van spreekwoorden stelt de lexicograaf voor een onoplosbaar probleem. Zowel in de inleiding van het grootste standaardwerk van Hongaarse spreekwoorden (O. NAGY 1982, 19), als ook in het zestalige Cox wordt vastgesteld, dat er bij een lexicografische behandeling principieel alleen maar algemene kernbetekenissen vermeldt kunnen worden. Is de betekenisomschrijving van spreekwoorden al zo problematisch, dan moet de vertaling in een andere taal nog problematischer zijn.

De spreekwoorden zijn dus door taalkundige criteria duidelijk te onderscheiden van de fraseologismen, maar er is geen scherpe, ondoordringbare grens tussen de twee. Dit manifesteert zich ook in het verschijnsel, dat sommige vaste uitdrukkingen zowel een kortere vorm als lexicale eenheid, als ook een uitgebreidere vorm als spreekwoord hebben, b.v. **de tering naar de nering zetten** (GWHN) en **Men moet de tering naar de nering zetten** (COX).

Er zijn zelfs vaste uitdrukkingen, die als actuele meningsuiting (dus zegswijze) maar ook als algemene levenservaring (dus: spreekwoord) geïnterpreteerd kunnen worden. De uitdrukkingen **de wal**

keert het schip en de muren hebben oren worden in het GWHN niet in de spreekwoordenlijst, maar in het woordenboekgedeelte vermeld; ze worden daar dus als zegswijzen beoordeeld. Beide worden echter in meerdere spreekwoordenboeken vermeld: de eerste in TH, COX en PRĘDOTA, de tweede in COX, PRĘDOTA en PACZOLAY. Dit verschijnsel doet zich ook voor in andere talen, ook in het Hongaars.

De studie van de historische ontwikkeling van spreekwoorden leert overigens, dat ze in vroeger tijden lang niet zo'n vaste vorm hadden, evenmin geheel onafhankelijk van het zinsverband gebruikt werden, heel vaak werden ze – volledig of gedeeltelijk – aan het zinsverband aangepast (HADROVICS 1995, 237).

We mogen concluderen, dat spreekwoorden hoewel ze geen lexicale eenheden zijn, maar een zelfstandige tekstsoort vertegenwoordigen, toch in hun gebruik en functie veel verwantschap vertonen met de fraseologische elementen van het lexicon. Daarom zijn ze uit een inventarisatie van het lexicon niet weg te denken.

A forrásnyelvi közmondásállomány válogatása és elrendezése

A holland-flamand közmondásanyag válogatásához célszerű volt olyan gyűjteményt forrásul használni, amely a közmondásokat nem a szólásokkal és egyéb állandósult kifejezésekkel keverten sorolja, hanem tisztán közmondásgyűjtemény.

A németalföldi közmondások filológiai és lexikográfiai igényesebb modern kézikönyve a Van Dale kiadó hatnyelvű közmondásszótára (VD:6), amely 1599 közmondást közöl átgondolt szerkesztési elvek alapján: időbeli válogató elvet alkalmazva, tematikus elrendezésben, filológiai és lexikográfiai apparátussal (értelmezéssel, stílusminősítéssel, szinonimákkal, valamint francia, angol, német spanyol és latin nyelvi megfelelőikkel) és hatnyelvű szómutatóval. A szótárrészt tanulmányok egészítik ki, amelyek a közmondások nyelvészeti értékelésével, valamint a több tudományág számára is érdekes közmondáskutatással foglalkoznak. Végül több szempontú, bőséges bibliográfiát is tartalmaz a kézikönyv.

Ez az igényes szakmunka elengedhetetlen kézikönyv a németalföldi közmondások bármilyen szempontú tanulmányozáshoz. Kiinduló forrásállományként azonban azért nem használtuk, mert számunkra túl bőséges: a benne közölt 1599 közmondás válogatásának időbeli szempontja az 1850 utáni előfordulás. Mi pedig lehetőleg a mai nyelvhasználatban is ismert holland-flamand közmondásokkal akarunk foglalkozni. Ugyanezen okból nem választottuk közvetlen forrásként Stanislaw Prędoła lengyel néderlandista németalföldi-lengyel közmondásszótárát sem. Ennek 1500 közmondást tartalmazó állományában ugyanis helyet kaptak a ma már régies, elavult és a nem vagy alig használt közmondások is.

Szűkebb és maibb anyagot tartalmazó forrásul két lehetőség kínálkozott: egyik a GWHN értelmező szótár függelékeként közölt és 491 tételt tartalmazó közmondásjegyzék, másik pedig THEISSEN és HILLIGSMANN belgiumi néderlandisták oktatási segédanyagnak is szánt német-

alföldi-francia frazeológiai szótárából a közmondás-fejezet, amely 353 lemmát tartalmaz.

Közvetlen kiinduló forrásként ez utóbbit használtuk, mert mennyiségileg és a válogatás szempontjai szerint is megfelelt céljainknak (a mai nyelvhasználat alapján szelektál idegenajkúak számára). Ezt a forrásnyelvi állományt (a továbbiakban TH) teljesen átvettük, azonban még összevetettük a GWHN bővebb listájával, és néhány közmondást ebből átvéve bővítettük anyagunkat. A GWHN közmondáslistáját azért nem használtuk elsődleges forrásként, mert ebbe – a szótárállománnyal való általános tapasztalataink alapján – ma már nem vagy alig használt kifejezések is belekerülhettek. (Mint ahogyan a szótárrész is közöl számos ma már elavultnak számító címszót, szójelentést vagy példakifejezést.) A GWHN listáját egy szakmailag még inkább figyelmet igénylő okból is kritikával kell kezelnünk: számos olyan adatot tartalmaz, amelyek egyértelműen nem közmondások, hanem teljes mondat alakú szólások vagy egyéb állandósult kifejezések. Valószínűleg azért keveredtek ide, mert a közmondások és más nyelvi alakulatok között van érintkezés, azonban az alább felsoroltak véleményünk szerint semmiképpen sem tekinthetők közmondásnak.

14. Een appeltje met iemand te schillen hebben (*van még vkivel némi elintézni valója*)
56. De bom is gebarsten (*robbant a bomba*)
68. Het is boter aan de galg (*hiábavaló fáradság*)
70. Het is botertje tot de boom (*minden a legnagyobb rendben*)
75. Het is broertje en zusje (*egy kutya; egyik kutya, másik eb*)
81. De broodkruimels steken hem (*nem fér a bőrébe*)
86. De dader ligt op het kerkhof (*a tettes ismeretlen*)
100. Hij is te dom om voor de duivel te dansen (*buta, mint az éjszaka*)
114. De druiven zijn zuur (*savanyú a szőlő*)
182. Het grondsop is voor de goddelozen (*gonoszoké az alja*)
194. Het zijn twee handen op één buik (*egy követ fújnak; egy gyékényen árulnak*)
208. Het hek is van de dam (*elszabadult a pokol; nincs megállás*)

218. Holland is in last (*több is veszett Mohácsnál*)
 279. Hij heeft de klok horen luiden, maar weet niet waar de klepel hangt (*ballott felőle harangozni*)
 338. Het is de moriaan gewassen (*szerecsenmosdatás*)
 354. Er is geen olie in de lamp (*elszállt az ereje*)
 427. De teerling is geworpen (*a kocka el van vetve*)
 482. Zoals de wind waait, waait zijn jasje (*köpönyegforgató*)

(TH-ban az említettek valamennyien a szólásszerű kifejezések fejezetében szerepelnek.)

Nem egyértelmű eset az **Als het kalf verdronken is, dempt men de put**, mint ahogy fentebb már kifejtettük. A GWHN közmondáslistájában szerepel, de az értelmezés nem mondatértékű; TH és VD:6 közmondásként közli.

Ugyancsak vitathatónak tartjuk a **Bij elkaar deugen ze niet en van elkaar meugen ze niet** helyét a közmondások között. A magyar megfelelő *se vele, se nélküle* hatása alatt inkább nem tartanánk közmondásnak, azonban mivel VD:6 is közli, mi is így teszünk. Viszont nem a közmondások közt, hanem a szótárrészben a példakifejezések között szerepel GWHN-ban a **de wal keert het schip** kifejezés, pedig az összes közmondásszótár (TH, VD:6, PRĘDOTA) hozza. Ez a kifejezés is megengedi mind a szólás, mind pedig a közmondásszerű értelmezést.

A TH teljes közmondásanyagát átvettük (a szinonimákra való utalásokkal együtt), mert a szerzők a mai nyelvhasználat alapján és oktatási szempontokat is szem előtt tartva szelektáltak. (Azokat a lemmákat is átvettük, amelyek sem PRĘDOTANÁL, sem a VD:6-ban nem szerepelnek, mert a TH-t alapvető forrásunknak tekintettük.) Nem vettük át viszont innen a gyakorisági jelzéseket, egyrészt mert ezek nem egzakt vizsgálat, hanem a szerzők tapasztalatain alapuló becslések eredményei; másrészt azért nem, mert ezt az állományt más forrásokból is kiegészítettük, amelyek nem használják (ugyan) ezt a gyakorisági mutatót. A gyakoriságot azonban mégis igyekeztünk figyelembe venni, ugyanis csak olyan közmondásokat fűztünk kiegészítésként a TH forrásnyelvi állományához, amelyek PRĘDOTA német-alföldi-lengyel közmondásszótárában a három gyakorisági fokozat

közül a „ma is gyakran használatos“ jelzetet kapják. (Ez utóbbi gyakorisági minősítés P. VAN STERKENBURG holland lexikográfus munkája.)

A TH lemmaállományát tehát az alábbi szempontok alapján egészítettük ki:

A GWHN listájából szubjektív vélemény alapján vettünk át néhány közmondást, de meghatározott szempontok szerint. Ezek:

1. A németalföldi közmondás magyar megfelelőjét (amely ráadásul hasonló szemléletű metaforikus képet tartalmaz) a mai magyar köznyelvben közkeletűnek tartjuk.

Als de berg niet tot Mohammed komt, zal Mohammed tot de berg komen
Heden ik, morgen gij
Kleine kinderen, kleine zorgen, grote kinderen, grote zorgen
Die niet werkt, zal ook niet eten
Schoenmaker blijf bij de leest
Bij elkaar deugen ze niet en van elkaar meugen ze niet
De haan kraait het hardst op zijn de eigen mesthoop
Heden rood, morgen dood
Onze lieve heer heeft rare kostgangers
De pot verwijt de ketel dat hij zwart ziet
Er gaan veel makke schapen in één hok
Andermans schotels zijn altijd vet

2. A holland-flamand közmondásban rejlő szó szerinti kép a németalföldi nyelvközösség sajátos természeti környezetében és kultúrájában gyökerezik, ezért különösen jellemzőnek és érdekesnek találjuk. Gyakori például a tenger, a hajózás és halászat, a síkvidéki állattenyésztés témaköréből vett kép.

Men kan vaak niet bezeilen wat men bestevent
Die aan boord is, moet meevaren
Als het getij verloopt, verzet men de bakens
Als het hek van de dam is, lopen de schapen overal

Wie in het veen zit, ziet op geen turfje
Ieder vist op zijn getij
Beter een anker kwijt dan het schip

3. A képet magát olyan szemléletesnek és kifejezőnek találtuk, hogy kár lett volna kihagyni (hisz a közmondások stilisztikai értéke jórészt a kép szemlélető erejében van)

Late haver komt ook op
Wie met honden omgaat, krijgt vlooien
Kwade honden bijten elkaar niet
Geen koren zonder kaf
Het hinkende paard komt achteraan
Andermans schotels zijn altijd vet
Tegen de stroom is het kwaad roeien
Elk heeft genoeg in eigen tuin te wieden
Wat in het vat is, verzuurt niet
Als het varken zat is, gooit het de bak om

4. A közmondást sohasem elavuló mondanivalója miatt vettük föl. (A tartalmi elem fontos szempont a közmondáskutatásban.)

De beste bode is de man zelf
Eenvoud is het kenmerk van het ware
Niemand hinkt van andermans zeer

A GWHN közmondáslistájából összesen 40 lemmával lett kiegészítve alapforrásunk, ezek HN jelzetet kaptak.

Bár a TH közmondáslistája számszerűleg kevesebb, mégis százegynéhány olyan közmondást közöl, amelyet a GWHN függeléke nem tartalmaz; ezeket TH jelzettel jelöltük meg. Néhány esetben a két forrás ugyanannak a közmondásnak más-más alakváltozatát közölte, mindkét változatot fölvevük az említett jelöléssel.

Az így kapott forrásállományt érdemesnek ítéltük összevetni PACZOLAY Gyula gyűjteményével, amely azt a 106 közmondást veszi számba, amely a vizsgált 55 európai és néhány ázsiai nyelv közül a leg-

többen fordul elő. Ez az összevetés azért is kínálkozik, mert mind a 106 esetben megtaláljuk mind a holland-flamand, mind pedig a magyar megfelelőket. PACZOLAY 67 fejezetében 69 olyan holland-flamand közmondást találtunk, amelyeket már tartalmazott eddigi forrásanyagunk.¹ A fennmaradó 39 fejezet közmondásai közül azokat vettük még föl kiegészítésképpen, amelyeket PRĘDOTA gyakorinak jelöl (szám szerint 13-at). Ezek elé a közmondások **elé** szótárunkban a PA jelzettel tettük. (Valamennyi PACZOLAYnál szereplő lemma mellé a jobb lapszélen [PA] jelölést tettünk.) Amelyik holland-flamand közmondás PRĘDOTÁNál „nem gyakori“ vagy „elavult“ jelölést kapott, azt akkor sem vettük föl, ha a magyar megfelelő egyébként ma is közismert közmondás, pl.: **Wie draagt er ergens slimmer schoenen dan een schoenmakersvrouw** – *A suszternak mindig lyukas a cipője*; **Hij ziet de splinter in een anders oog en de balk in zijn eigen oog ziet hij niet.** – *Más szemében a szálkát is észreveszi, a magáéban a gerendát nem leli.* Számos más közismert magyar közmondás szó szerinti németalföldi megfelelője ugyancsak nem került be az anyagba, mert sem TH, sem GWHN, sem PRĘDOTA nem közölte (*Addig nyújtzkodjál, ameddig a takaród ér*; *Fejtől búzlik a hal*; *Mindenki a maga szerencséjének a kovácsa*). Tehát közmondásszótárunk kifejezetten egyirányú: a forrásnyelvi anyag mai nyelvi gyakorisága szerint válogattunk.

PACZOLAYból származó kiegészítés pl. a **De muren hebben oren** kifejezés, amely hasonlóan néhány előbb említett példához, nem feltétlenül általános értelmű kijelentésként értelmezhető. A TH nem közli, a GWHN a szótárrészben hozza szólásszerű példakifejezésként, ellenben közli a VD:6, PRĘDOTA és PACZOLAY; magyar megfelelője O. NAGYNál is a közmondások között szerepel.

A PACZOLAYtól átvett lemmáknál előfordul, hogy egy közmondásnak nem az itt található számos változatából választottunk, hanem PRĘDOTA valamelyik változatát részesítettünk előnyben. Pl.: PACZOLAYnál: **Een gast is gelijk een vis: hij stinkt op de derde dag. Een**

1 Közmondásszótárunk 31. és 32. ill. 143. és 144. sorszámú lemmái PACZOLAYnál ugyanannak a közmondásnak a változataiként szerepelnek.

driedaagse gast is last. PRĘDOTA nyomán: **Gasten en vis blijven maar drie dagen fris.**

Így jött létre végül a 406 lemmát tartalmazó forrásnyelvi anyag, amely a közmondások különféle fajtáit tartalmazza:

- az elvont mondanivalót szemléletes képpel kifejező, kettős jelentésű közmondásokat (**De appel valt niet ver van de boom** – Az alma nem esik messze a fájától; **De ene kraai pikt de andere de ogen niet uit** – *Varjú a varjúnak nem vájja ki a szemét*);
- szó szerint értendő, általános elveket megfogalmazó mondásokat (**Alle begin is moeilijk** – *Minden kezdet nehéz*; **De gelegenheid maakt de dief** – *Alkalom szüli a tolvajt*);
- közhelyszerű kifejezéseket (**Vergissen is menselijk** – *Tévedni emberi dolog*; **Er is geen nieuws onder de zon** – *Nincsen új a nap alatt*; **De liefde is blind** – *A szerelem vak*);
- ismert személy mondásából közkeletűvé vált kifejezést (**Tijd is geld** – *Az idő pénz*)

A két bősegebb közmondásszótár (PRĘDOTA és VD:6) annyiban volt forrásunk, hogy gyakran segítségül hívtuk a gyakoriságról, az alakváltozatokról és a szinonimákról való tájékozódáshoz, (ez utóbbi a magyar megfelelők megtalálásához is segítséget nyújtott). Adalékként érdekes, hogy lemmaállományunkban akad – a TH nyomán – olyan közmondás, amely nem lelhető fel a VD:6-ban (**Zo de abt, zo de monniken; Acht is meer dan duizend; Van de wind kun je niet leven; Er is een tijd van komen en een tijd van gaan; Schelden doet geen zeer, slaan des te meer**). PRĘDOTÁból pedig hiányoznak pl. a következők: **De aanval is beste verdediging; Men moet een oude aap geen muilen leren trekken; Bij elkaar deugen ze niet, en van elkaar meugen ze niet; Al etende krijgt men honger.**

A forrásnyelvi állomány válogatásához szorosan hozzátartozó kérdés a lemmák rendszerezése, sorrendje. Az állandósult szókapcsolatok és a közmondások lexikográfiai rendszerezésének két fő elve lehetséges: a tematikus vagy az ábécérendes. A tematikus elv az elvont frazeológiai jelentés ill. közmondások esetén a tartalom alapján csoportosít. Ezen az elven alapul a hatnyelvű Van Dale közmondásszó-

tár felépítése, témák és altémák átgondolt rendszere szerint. Ennek az elrendezésnek a nyelvészeti szempontú érdeklődés számára előnye, hogy a szinonim közmondások egymás után következnek, a tartalmi szempontú vizsgálat számára pedig, hogy az élet valamely területével kapcsolatos közmondások együtt találhatók meg. Hátránya, hogy egy adott közmondást esetleg hosszadalmas kereséssel találunk meg a szómutatók alapján, hiszen egy adott szó 10-20 közmondásban is szerepelhet.

Vannak olyan frazeológiai szótárak, amelyekben a tematikus elrendezés alapja nem a frazeológiai jelentés, hanem a szó szerinti jelentés (VAN EEDEN). Ez is érdekes tanulságokkal szolgálhat, például megtudhatjuk, hogy mely szólások és közmondások erednek a hajózás köréből. Természetesen nincs „abszolút” és „egzakt” témarendszer, a megfelelő tematikus rendezési elv kidolgozása nem egyszerű feladat.

A betűrendes elrendezés első pillantásra inkább felhasználóbarát-nak tűnik, de itt sincs minden szempontból megnyugtató, „egzakt” megoldás. A frazeologizmusok esetében bevált az a „mechanikus” elv, miszerint a betűrendbe szedéshez az első főnév, ha főnév nincs, akkor az első melléknév stb. mint vezérszó szolgál alapul. A közmondások esetében azonban ez kevésbé működik jól. Míg ugyanis a frazeologizmusok zöme néhány tipikus szintaktikai szerkezetet mutat, és túlnyomó többségükben van főnév, sőt leggyakrabban csak egyetlen főnév, addig a közmondások igen gyakran hosszabb és bonyolultabb szintaktikai szerkezetű mondatok. Ezért itt sokszor küzd egymással a „legfontosabb” szót kereső logika, és a praktikus megoldást kereső mechanikus rendszerező elv. Például számos közmondás tartalmaz olyan jelzős szerkezetet, amelyben a jelzői melléknevet tartalmilag fontosabbnak érezzük, mint az azt követő főnevet: **Ongenode gasten zet men achter de deur** – *Hivatlan vendégnek ajtó mögött a helye*; **Gestolen goed gedijs niet** – *Ebül szerzett jószág ebül vész el*; **De domste boeren hebben de dikste aardappels** – *Bolondé a szerencse*. Hasonló módon a logikai érzékünk összetűzésbe kerül az ábécérenddel az olyan „vezérszavaknál”, amelyek némely közmondásokban egyes számban, másokban többes számban szerepelnek **aap** – **apen**, **heer** – **heren**. Kövessék-e egymást mindenképpen az azonos

vezérszavú közmondások vagy az ábécéhez való szigorú ragaszkodás okán esetleg más vezérszavú közmondások kerüljenek az azonos vezérszó különböző nyelvtani alakjait tartalmazó közmondások közé? (Gyűjteményünkben az előbbi módszert követjük, forrásainktól eltérően.)

A forrásainktól való eltérést nem tartottuk szentségtörésnek, mert azt tapasztaltuk, hogy – bár TH, HN és PRĘDOTA egyaránt alapvetően a „vezérszavak“ ábécérendje szerint listázza a közmondásokat –, e három forrásunk egymás között is igen nagy sorrendi eltéréseket mutat. Például a jelzős szerkezetek említett kérdésében a HN általában a főnév, TH viszont a jelzői melléknév ábécésorrendje alapján állítja föl a sorrendet:

Een GOED(TH) VERSTAANDER(HN) heeft maar een half woord nodig
Een GEWAARSCHUWD(TH) MAN(HN) telt voor twee
KRAKENDE(TH) WAGENS(HN) lopen het langst
LANGZAAM,(TH) dan breekt het LIJNTJE(HN) niet
Bij het SCHEIDEN(TH) van de MARKT(HN) ...
Wie het ONDERSTE(TH) uit de KAN(HN) wil hebben ...

Máskor viszont éppen hogy nem az első főnév alapján rendszerez a HN:

Aan de VRUCHTEN(TH) kent men de BOOM(HN)
Een SCHIP(Pr) op het strand, een BAKEN (HN) in zee
Als het GETIJ(Pr) verloopt, verzet men de BAKENS(HN)
(Az utolsó két példában PRĘDOTA szótárával hasonlítottunk.)

De vajon miért választja HN a második igét?

Wat gij niet WILT(TH), dat u GESCHIEDT(HN), ...
Wie het eerst(TH) komt, het eerst maalt(HN)

A „beter ... dan ...“ szerkezetű közmondások használata sem következetes. A HN – elveivel ellentétben – nem az 1. főnév, hanem a **beter** alapján rendez:

BETER een half ei, dan een lege dop;

de a **beter** mégsem minden esetben kezelődik vezérszóként:

Beter ten HALVE gekeerd, dan ten hele gedwaald

A TH gyökeresen másként kezeli ugyanezeket a közmondásokat:

Beter een HALF ei, dan een lege dop;

Beter ten halve GEKEERD, dan ten hele gedwaald

PRĘDOTA, aki a bevezető szerint a „lényeges“ szó alapján rendszerez (a gyakorlatban általában az első főnév alapján), szintén mutat egyéni eltéréseket más forrásoktól, pl.:

Tegen de STROOM(HN) is 't kwaad ROEIEN(Pr)

GELUKKIG(Pr) in het SPEL(HN), ongelukkig in de liefde

Nem könnyű a „vezérszó“ kijelölésére olyan elvet találni, amely az értelmezés logikáját figyelembe veszi, de nem szubjektív, ugyanakkor következetesen végigvihető és felhasználóbarát is. Lehet, hogy a Van Dale nagyszótárak szerkesztői ezért nem integrálták a közmondásokat a szótárrészbe (nehéz lett volna eldönteni, hogy melyik címszó alá sorolják), hanem függelékként helyeztek el egy közmondáslistát.

A következetes rendezőelv és módszer hiánya nemcsak a német-alföldi nyelvterület közmondásszótáraitra érvényes. Ugyanezt állapítja meg KISPÁL (2000, 61) a német közmondásszótárakra is.

Gyűjteményünkben a TH nyomán igyekeztünk az értelmezés szempontjából „legfontosabb“ szó alapján végezni az ábécébe rendezést, tehát a következő példákban a kiskapitálissal szedett szavak alapján: **ANDERMANS schotels zijn altijd vet, In het land der BLINDEN is éen-oog koning, GEDANE zaken nemen geen keer, GESTOLEN drank is zoet, De GESTADIGE drup holt stenen.** (Ugyanennek az elvnek az alapján, de a TH-tól eltérve: **Waar NIETS is, verliest ook de keizer zijn recht.**) Ugyanakkor azonban igyekeztünk tartani magunkat az „első főnév“ szokásához is. Így kerültek egymás mellé a **paard** szót

tartalmazó közmondások, ami az előző elvvel egyes esetekben ellenkezik. Forrásainkban nem találtunk egységes és olyan egzakt rendező elvet, amely következetesen végigvihető, nekünk sem sikerült ilyet alkotni.

De selectie en ordening van het brontalige materiaal

Als uitgangsmateriaal voor het Nederlands-Hongaars spreekwoordenboek werd niet het hele bestand van de omvangrijkste moderne spreekwoordenboeken (Van Dale Spreekwoordenboek in zes talen of PRE-DOTA: Klein Nederlands-Pools spreekwoordenboek) gebruikt; deze waren met hun 1500 lemma's voor ons doel te omvangrijk. Dat neemt evenwel niet weg dat deze werken onmisbare hulpmiddelen waren bij ons werk vanwege al hun wetenschappelijk verantwoorde informatie mbt. interpretatie, synoniemen, frequentie, vreemdtalige equivalenten enz.

Als directe bron bleek voor ons doel het 353 lemma's tellende spreekwoordengedeelte van het Nederlands-Frans fraseologisch woordenboek van THIESSEN en HILIGSMANN het meest geschikt (in het vervolg TH), omdat het materiaal ervan met het oog op het onderwijs aan anderstaligen en met speciale aandacht voor de frequentie in het hedendaags taalgebruik werd geselecteerd. De spreekwoordenlijst van GWHN als directe bron leek ons minder geschikt; omdat ons uit ander onderzoek gebleken is, dat in het woordenboekbestand ook verouderde spreekwoorden opgenomen kunnen zijn; ten tweede omdat er een groot aantal uitdrukkingen te vinden zijn die geen spreekwoorden, maar zegswijzen (fraseologismen) zijn. Zegswijzen in de spreekwoordenlijst zijn:

14. Een appeltje met iemand te schillen hebben
56. De bom is gebarsten
68. Het is boter aan de galg
70. Het is botertje tot de boom

- 75. Het is broertje en zusje
- 81. De broodkruimels steken hem
- 86. De dader ligt op het kerkhof
- 100. Hij is te dom om voor de duivel te dansen
- 114. De druiven zijn zuur
- 182. Het grondsop is voor de goddelozen
- 194. Het zijn twee handen op één buik
- 208. Het hek is van de dam
- 218. Holland is in last
- 279. Hij heeft de klok horen luiden, maar weet niet waar de klepel hangt
- 338. Het is de moriaan gewassen
- 354. Er is geen olie in de lamp
- 427. De teerling is geworpen
- 482. Zoals de wind waait, waait zijn jasje

Hoewel de grens tussen spreekwoorden en fraseologismen doordringbaar is (zoals in het vorige hoofdstuk uiteengezet is), zijn de opgesomde uitdrukkingen volgens ons zonder twijfel geen spreekwoorden, maar zegswijzen. Bij sommige is dit feit zelfs van de betekenisomschrijving af te lezen; deze bestaat dan niet uit een volledige zin, maar uit een zinsdeel.

Er zijn ook uitdrukkingen, waarvan de eenduidige toekenning als spreekwoord resp. zegswijze discutabel is. B.v. **Al het kalf verdrongen is, dempt men de put**: in de spreekwoordenlijst van het GWHN staat er een omschrijving met zinsdeelwaarde bij, maar het is zowel opgenomen in TH als in VD:6. Of: **Bij elkaar deugen ze niet en van elkaar meugen ze niet**: mede onder invloed van het Hongaarse equivalent neigen we er toe, deze uitdrukking niet als algemeen geldende uitspraak, maar als actueel oordeel mbt. een concrete situatie of handeling te interpreteren. Omdat de uitdrukking als spreekwoord in VD:6 is opgenomen, hebben wij dat eveneens gedaan.

De wal keert het schip staat daarentegen niet in de spreekwoordenlijst van het GWHN, maar wel in het woordenboekgedeelte en wordt dus als zegswijze geïnterpreteerd. TH en VD:6 rekenen het tot

de spreekwoorden. De uitdrukking kan inderdaad op tweeërlei manier worden geïnterpreteerd.

Voor het Nederlands-Hongaars spreekwoordenboek hebben we het hele brontalige bestand uit TH overgenomen, samen met de verwijzingen naar synoniemen. De frequentienotatie werd echter niet overgenomen, omdat het materiaal uit andere bronnen werd aangevuld, waarin een ander soort frequentienotatie gebruikt wordt. Toch laten we de frequentie niet buiten beschouwing, omdat als aanvulling op ons basismateriaal slechts zulke spreekwoorden in aanmerking komen, die in het Nederlands-Pools spreekwoordenboek van PRĘDOTA als „veel voorkomend“ worden beoordeeld. (De frequentienotatie in PRĘDOTA is het werk van P. van Sterkenburg.)

Het brontalig bestand van TH werd aangevuld met materiaal uit de spreekwoordenlijst van GWHN en uit PACZOLAY. Bij de keuze uit de lijst van GWHN hanteerden we verschillende gezichtspunten:

1. Spreekwoorden waarvan het Hongaarse equivalent een gelijke beeldspraak heeft en in het hedendaags taalgebruik frequent is.

Als de berg niet tot Mohammed komt, zal Mohammed tot de berg komen

Heden ik, morgen gij

Kleine kinderen, kleine zorgen, grote kinderen, grote zorgen

Die niet werkt, zal ook niet eten

Schoenmaker blijf bij je leest

Bij elkaar deugen ze niet en van elkaar meugen ze niet

De haan kraait het hardst op zijn eigen mesthoop

Heden rood, morgen dood

Onze lieve heer heeft rare kostgangers

De pot verwijt de ketel dat hij zwart ziet

Er gaan veel makke schapen in één hok

Andermans schotels zijn altijd vet

2. Als de beeldspraak aan de specifieke natuurlijke en culturele buitentalige omgeving van de Nederlandse taalgemeenschap ontleend is (zeevaart, visserij, veeteelt enz.).

Men kan vaak niet bezeilen wat men bestevent
Die aan boord is, moet meevaren
Als het getij verloopt, verzet men de bakens
Als het hek van de dam is, lopen de schapen overal
Wie in het veen zit, ziet op geen turfje
Ieder vist op zijn getij
Beter een anker kwijt dan het schip

3. Als we de opname vanwege de bijzonder aanschouwelijke en expressieve beeldspraak de moeite waard achtten.

Late haver komt ook op
Wie met honden omgaat, krijgt vlooien
Kwade honden bijten elkaar niet
Geen koren zonder kaf
Het hinkende paard komt achteraan
Andermans schotels zijn altijd vet
Tegen de stroom is het kwaad roeien
Elk heeft genoeg in eigen tuin te wieden
Wat in het vat is/zit, verzuurt niet
Als het varken zat is, gooit het de bak om

4. Vanwege de eeuwig actuele inhoud van het spreekwoord

De beste bode is de man zelf
Eenvoud is het kenmerk van het ware
Niemand hinkt van andermans zeer

Op deze manier werd ons bronmateriaal met 40 lemma's uit de spreekwoordenlijst van het GWHN aangevuld; de lemma's kregen de notatie HN.

Hoewel het spreekwoordenbestand van TH minder lemma's telt dan de lijst in het GWHN, staan er ruim 100 spreekwoorden in die in de lijst van het GWHN niet genoemd worden. Deze zijn voorzien van de notatie TH voor het lemma. In een zevental gevallen staan in de twee bronnen andere varianten van hetzelfde spreekwoord; we

hebben steeds beide varianten opgenomen en van de genoemde notaties voorzien.

Het zo ontstane bestand werd uiteindelijk vergeleken met het materiaal van PACZOLAY, waarin die spreekwoorden behandeld worden die van de 55 onderzochte talen in de meeste gedocumenteerd zijn. Deze vergelijking lag voor de hand, omdat er voor alle 106 behandelde spreekwoorden zowel Nederlandse als Hongaarse equivalenten genoemd worden. Uit het materiaal van PACZOLAY waren 69 Nederlandse spreekwoorden in ons bestand aanwezig. Van de resterende hebben we nog die 13 als aanvulling overgenomen waarbij in PRĘDOTA „veel voorkomend“ wordt genoteerd. Voor deze lemma's werd aan de linkerkant de notatie PA geplaatst. (Alle in PACZOLAY voorkomende lemma's kregen de notatie [PA] in de rechtermarge.) De in PRĘDOTA als „weinig voorkomend“ of „verouderd“ beoordeelde Nederlandse spreekwoorden werden niet overgenomen, zelfs niet als de Hongaarse equivalenten ervan tegenwoordig frequent gebruikt worden (b.v. **Wie draagt er ergens slimmer schoenen dan een schoenmakersvrouw**). De letterlijke equivalenten van talrijke frequent gebruikte Hongaarse spreekwoorden uit PACZOLAY werden niet als aanvulling overgenomen, omdat ze noch in TH, noch in GWHN, noch in PRĘDOTA vermeld staan (b.v. **Vis begint aan de kop te stinken; Elk is een smid van zijn eigen fortuin**). Het Nederlands-Hongaars spreekwoordenboek is dus monodirectioneel, geselecteerd volgens de frequentie van het brontalige materiaal.

Voor de ordening van het geselecteerde materiaal zijn principieel twee methodes: thematisch en alfabetisch. Geen van beide is volledig exact en consequent uit te voeren. Gezien de betrekkelijk geringe omvang van ons materiaal kozen we voor een alfabetische ordening. In de keuze van het „kernwoord“ als basis voor de alfabetisering vonden we echter opmerkelijke verschillen tussen onze hulpbronnen (TH, GWHN en PRĘDOTA). TH geeft de voorkeur aan sleutelwoorden die voor de interpretatie „belangrijk“ zijn, GWHN houdt zich meer aan het traditionele principe van het „eerste substantief“. Dit leidt tot verschillen b.v. bij de behandeling van substantieven met een

bijvoegelijke bepaling als die laatste voor de interpretatie „logisch“ belangrijk is. B.v.:

Een GEWAARSCHUWD(TH) MAN(HN) telt voor twee.
KRAKENDE(TH) WAGENS(HN) lopen het langst

Soms wordt er ook onbegrijpelijkerwijs van het principe van het „eerste substantief“ afgeweken:

Aan de VRUCHTEN(TH) kent men de BOOM(HN)
Als het GETIJ(Pr) verloopt, verzet men de BAKENS(HN).

De plaatsing van de spreekwoorden met de structuur **Beter ... dan ...** toont een bijzonder bont beeld. In GWHN:

BETER een half ei, dan een lege dop;
Beter ten HALVE gekeerd, dan ten hele gedwaald

In TH:

Beter een HALF ei, dan een lege dop;
Beter ten halve GEKEERD, dan ten hele gedwaald

De alfabetische ordening van spreekwoorden blijkt een ingewikkelder probleem te zijn dan die van fraseologismen. Fraseologismen kennen over het algemeen slechts enkele typische syntaktische structuren, maar bij spreekwoorden hebben we het te maken met heel verschillende – en vaak langere – syntaktische structuren. Dat verklaart misschien de werkwijze in GWHN, om de spreekwoorden niet in het woordenboekgedeelte te integreren, maar in een aparte lijst te plaatsen.

Bij de ordening van ons materiaal streefden we er naar volgens de „belangrijke“ woorden te alfabetiseren (b.v. **ANDERMANS schotels zijn altijd vet; In het land der BLINDEN is éénoog koning; GEDANE zaken nemen geen keer; GESTOLEN drank is zoet; De GESTADIGE drup holt stenen**). Aan de andere kant probeerden we soms met het

principe van het „eerste substantief“ rekening te houden, waardoor alle spreekwoorden met „**paard**“ bij elkaar kwamen te staan. Het is ook ons niet gelukt een volledig exacte en consequente ordening aan te brengen.

Az ekválás

A forrásnyelvi közmondásokhoz nem adunk körülíró értelmezést (ellentétben THEISSEN-HILIGSMANN-nal), hanem csak magyar szemantikai megfelelőt.

A magyar szemantikai megfelelők alapvetően kétfélék: vagy közkeletű közmondások vagy – ha ilyen magyar megfelelőt nem találunk – szabad szókapcsolattal történő fordítások. Szándékosan mondunk fordítást, és nem körülírást, ugyanis nem arra törekszünk, hogy a németalföldi közmondás jelentésmagyarázatát lefordítsuk, hanem arra, hogy a szabad szókapcsolattal kifejezett magyar megfelelő a közmondások formai jegyeit utánzó fordítás legyen. Hiszen fordítószótárról van szó. Az is előfordul, hogy a németalföldi közmondást szó szerint lefordítjuk, mert a kép metaforikus jelentése átlátható:

17. **Beter een anker kwijt dan het schip**

<Inkább vesszen egy horgony, mint az egész hajó>

<Inkább vesszen egy csekélység, ha ennek árán megmenekül a nagy érték>

A szabad szókapcsolatú fordítást – mint a fenti példában is – a körülírás hagyományos tipográfiai jelölésével hegyes zárójelek között normál betűvel közöljük, míg a közmondások tipográfiai megjelenítése kurzív betű:

69. **Al doende leert men.**

Gyakorlat teszi a mestert

A két alapeset között vannak átmenetek, amikor a magyar megfelelőt nem tartjuk kifejezetten a közmondások közt számon, (a MSzK-ban sem található meg), de tartalma közhelyszerű igazság, s szoktunk ilyesmit mondogatni. Magyarán: akár közmondás is lehetne. Jelölésük az átmeneti jellegből adódó szubjektív megítélést tükröz. Ha a körülírás jelét alkalmazzuk, – megítélésünk szerint – inkább lehetséges a fordítás „szabadabb” és változatosabb alakítása.

3. *A kitartás elnyeri jutalmát*

16. <A más baja senkinek sem fáj>

Nézzük először azt az esetet, amikor a forrásnyelvi közmondás szemantikai megfelelőjeként a magyarban ugyancsak közmondást találunk.

Az ekválás legkönnyebb esete, amikor az idegen nyelvi közmondás értelmezése és szó szerinti jelentése alapján anyanyelvi ismereteink kútfejéből közkeletű magyar közmondásra lelünk. (Ez várakozásainkhoz képest aránylag kevés esetben fordult elő.) Az ilyen megfelelések egy részében a szó szerinti jelentés síkján is teljes a megfelelés, pl.:

Amelyik kutya ugat, az nem harap
Addig üsd a vasat, amíg meleg

Vannak azonban olyan esetek is, amikor a két nyelvben különböző kép fejez ki hasonló mondanivalót (legalábbis, ha csak a mai magyar nyelvet tekintjük):

De pot verwijt de ketel dat hij zwart ziet – ‘a fazék szemére hányja a kondérnak, hogy fekete’: *Bagoly, mondja a verébnek, hogy nagyfejű*

Er is geen rook zonder vuur – ‘nincsen füst tűz nélkül’: *Nem zörög a haraszt, ha a szél nem fújja*

Az így megállapított magyar ekvivalensek legnagyobb része szerepel O. NAGY Gábor gyűjteményében, amely mind a mai napig a magyar szólások és közmondások kutatásának alapvető kézikönyve. Csak néhányat nem találtunk meg ebben, pl.: *Suszter maradj a kaptafánál; Nem eszik olyan forrón a kását; Megosztott bánat fele bánat; A remény éltet; A pénz nem boldogít; Ízlések és (pofonok) különböznek; A kibicnek semmi sem drága.* (Az MSzk-ban nem szereplő magyar ekvivalensek jó része egyébként a fentebb említett „átmeneti” esetek közé sorolható.)

A forrásokban fellelhető magyar alakváltozatok közül nem a szó szerint legpontosabb megfelelőt részesítettük előnyben, hanem a mai

nyelvben szerintünk legismertebbet. Pl. a *Harmadnapra mind a hal, mind a vendég büdös* helyett az *Akármilyen kedves vendég, három napig untig elég* alakot közöltük ekvivalensként (pedig az előbbi szó szerint pontosabb megfelelője lenne a **Gasten en vis blijven maar drie dagen fris** mondásnak).

A jó 400 közmondásból kb. 150 esetében sem anyanyelvi ismereteink, sem O. NAGY Gábor alapján nem leltünk mai magyar közkeletű közmondásra. Azonban ezeknek a lemmáknak pontosan a felében mai magyar köznyelvi megfelelőt ugyan nem, régi magyar nyelvi és/vagy tájnyelvi megfelelőt azonban találtunk O. NAGY és/vagy MARGALITS gyűjteményében. Ezekben az esetekben – mivel mai magyar köznyelvi megfelelő nincs – először is adunk egy értelmezésen alapuló szabad fordítást. Azonban közlünk egy vagy több régies vagy/és tájnyelvi közmondás-megfelelőt is, ha képanyagukat különösen kifejezőnek vagy kultúrtörténeti szempontból érdekesnek találjuk. (Ki tudja, melyik jön jól egy adott fordítási feladatban.) A régies vagy tájnyelvi közmondás gyakran ugyanazt a konkrét képet tartalmazza, mint a németalföldi közmondás.

331. Een rollende **steen** vergaart geen mos

<Aki folyton változtatja a helyét, sehol sem gyökeresedik meg>

Amely követ sokat forgatnak, sohase mohosodik meg (táj)

Mely követ sokszor hengergetnek, meg nem mohosodik (MA)

Gördülő követ nem nő moha (PA)

Előfordul, hogy a „szabad köznyelvi“ fordítást el is hagyjuk, hogyha a régies vagy tájnyelvi közmondás metaforájának az értelmezése kézenfekvő. Pl.:

28. *Nincs kevélyebb, mint a szegényből lett gazdag* (rég)

396. *Ahol a bor az úr, ott az ész koldulni jár* (táj)

309. *Egy rühes juh az egész nyáját megrontja* (rég)

Ritkábban az is előfordul, hogy érdekességképpen akkor is közlünk régies vagy tájnyelvi változatokat, ha van mai köznyelvi közmondás-megfelelő, de a régi/népi közmondás tartalmazza ugyanazt a szó szerinti képet, mint a forrásnyelvi közmondás, vagy ha különösen frappáns megfogalmazású.

159. Het **hemd** is nader dan de rok

Minden szentnek maga felé hajlik a keze

Közelebb az ing a subánál/csubánál (rég)

Közelebb az ing, mint a kabát/mente (rég)

169. Wie met **honden** omgaat, krijgt vlooien

Aki korpa közé keveredik, megeszik a disznók

Aki kutyával hál, bolhásan/bolhával kél (nép)

*Ha valaki malomba megy, meglisztesedik, ha nem öröl is
(táj)*

327. Haastige **spoed** is zelden goed

Lassan járj, tovább érsz

Oda ér a szaladó, ahová a ballagó (táj)

A MSzK-ban és MARGALITSnál fellelhető gyakran nagyszámú változat közül nem közöljük mindegyiket, nem célunk a fellelhető szinonimák teljes számba vétele, csak a legszemléletesebbeket és legfrappánssabb megfogalmazásúakat vagy a mai nyelvhasználathoz legközelebb állókat közöljük. Pl.

15. *A szomszéd rétje mindig zöldebb*

Kövérébb a más disznaja (rég)

Szomszédasszony tyúkjának nagyobb a tojása (rég)

Kövérébb a más ember szalonnája (MA)

De nem:

Kövérébbnek tetszik a szomszédasszony lúdja

Jobb ízű a szomszédasszony kappanja

Gazdagabb a szomszéd vetése

137. *Olcsó húsnak híg a leve*

De nem: *Olcsó fának hideg a lángja*

Általában véve elmondható, hogy ha van a mai nyelvben gyakran használt közmondás, amely viszonylag pontos szemantikai megfelelője a forrásnyelvi közmondásnak, akkor leginkább csak ezt közöljük. Minél „problematikusabb” az ekválás, annál több a változat.

Ha nem ismertünk mai magyar közmondás-megfelelőt, akkor igyekeztünk felkutatni, hogy valóban nincs-e ilyen, vagy a régiségben nem volt-e. Érdeemes abból kiindulni, hogy sok németalföldi közmondás szó szerinti megfelelője a régiségben megvolt, s a szó szerinti jelentés vezérszavai alapján valóban gyakran találtunk régies vagy tájnyelvi megfelelőt O. NAGY vagy MARGALITS gyűjteményében. (MARGALITSnak külön haszna, hogy nemcsak egyetlen vezérszó alatt közöl egy kifejezést, hanem valamennyi „fontos” alkotó szó cikkében.

O. NAGYNál az átvitt jelentés (értelmezés), fontosabb fogalmai szerint is kereshetünk a gyűjtemény végén található mutatóban. (Ez ritkán járt sikerrel.)

Gyakran előfordult, hogy az MSzK-t forgatva teljesen véletlenül bukkantunk rá egy közmondás-megfelelőre, amikor már nem is hittük, hogy van ilyen. (Ugyanis nem lehet bizonyossággal megjósolni, hogy milyen konkrét képpel fejez ki a „nép szája” egy elvont tartalmat.) Ilyen volt pl. az **Aal is geen paling** közmondás, amelyhez még a német megfelelők közvetítésével – VD:6 és BEYER alapján – sem találtunk magyar közmondást. Már azt gondoltuk, hogy meg kell elégednünk az értelmező fordítással, azaz <A csekélyebb dolgot nem lehet nagy értéknek feltüntetni>, amikor véletlenül megakadt a szemünk a MSzK-ban a következőn: *Aba nem posztó* (rég). Annak ellenére, hogy mellette a következő értelmezés található: „hitvány posztó az abaposztó”, nagyon valószínűnek tartjuk, hogy ez a németalföldi közmondás szemantikai megfelelője.

Ritkán akkor is adunk szabad szókapcsolatú megfelelőt, ha találtunk az MSzK-ban mai magyar közmondást, ellenben O. NAGY jelölésével ellentétben nem tartjuk a közmondást ismertnek.

118. Er is meer **gelijk** dan eigen

→ Er zijn meer hondjes die Fikkie heten

Nem(csak) egy tarka kutya van a világon

Nemcsak egy kutyát hívnak Sajónak (táj)
<Sok hasonló van, de egy sem ugyanaz>
<Ami hasonló, az még nem ugyanaz>

A magyar közmondásokat az MSzK nyomán látjuk el a „régies“, „népies“, „tájnyelvi“, „durva“ és „ritka“ minősítésekkel. Néhány – főleg a gyűjteményben nem szereplő – magyar megfelelőt magunk láttunk el a „bizalmas“ és „közbeszédben használt“ minősítéssel. Pl. *A kibicnek semmi sem drága* O. Nagynál nem kap minősítést, de úgy véljük, hogy a forrásnyelvi közmondás sokkal választékosabb:

338. De beste **stuurlui** staan aan wal
<A kívülállók könnyen adnak tanácsot>
A kibicnek semmi sem drága (közb)

A „pejoratív“ minősítést akkor alkalmazzuk, ha a magyar megfelelő szűkebb értelmű, mint a németalföldi közmondás, és ez a szűkebb értelmezéstartomány a rosszalló értelemben vett használat.

Ha a magyar közmondás a forrásnyelvi mondás jelentéstartalmának csak egy részét fedi, akkor a hasonlóság jelét (\approx) használjuk, ez aránylag gyakran fordul elő.

8. Zo de abt, zo de monniken → Zo heer, zo knecht

Amilyen az úr, olyan a szolgája
 \approx *Nagy úrnak szolgája is kevély* (pejor)
 \approx *Fejtől búzlik a hal* (pejor)

228. 's Lands wijs, 's lands eer

<Tartsd tiszteletben más vidékek szokásait>
 \approx *Ahány ház, annyi szokás*

357. Holle/lege vaten klinken het hardst

<Az üres fejűek jobban hallatják a hangjukat>
Üres hordó jobban kong (táj)
 \approx *Üres kalász fenn hordja/tartja a fejét*

Mivel tudjuk, hogy a közmondás a konkrét szövegösszefüggésekben igen különböző értelmeket kaphat, szinte minden közmondás eseté-

ben megvan az esély arra, hogy a két nyelvbeli ekvivalensek egymásnak csak részben megfelelői. Ha a két nyelv más-más képpel fejezi ki a hasonló tartalmat, még inkább megnő az esélye annak, hogy a jelentéstartalmak nem teljesen fedik egymást, ugyanis a különböző konkrét képek különböző asszociációkat kelthetnek, és eltérő lehet a stílushatásuk. Mindezek fényében a magyar megfelelők általában viszonylagossá válnak. Összegezve: a magyar megfelelőket a németalföldi közmondás „alapértelmezése“, „jelentésmagja“ alapján kerestük meg, az egyes konkrét szövegösszefüggésekben más magyar fordítások is elképzelhetők.

Továbbá: az is lehetséges, hogy szótárunk használói ismernek vagy találnak olyan magyar közmondásokat, amelyek a tárgyalt németalföldi közmondások megfelelői lehetnek, de amelyekre mi nem lelünk rá. Végül is: *Több szem többet lát* (lásd: **Twec ogen zien meer dan één; Twee weten meer dan één**).

De Hongaarse equivalenten

Bij de Nederlandse spreekwoorden worden geen betekenisomschrijvingen gegeven, alleen maar Hongaarse vertaalequivalenten.

De Hongaarse equivalenten zijn in principe tweeërlei: spreekwoorden (die worden *cursief* gedrukt) of bij gebrek aan equivalente spreekwoorden vrije woordverbindingen (tussen de tekens < en > geplaatst en normaal gedrukt). Bij deze laatste groep wordt niet eenvoudig de betekenisomschrijving vertaald, maar wordt er naar een formulering gestreefd die – zo veel mogelijk – de vormelijke kenmerken van de spreekwoorden heeft.

Van de ruim 400 Nederlandse spreekwoorden hebben we slechts in zo'n 250 gevallen een (ook tegenwoordig gebruikt) Hongaars spreekwoord als equivalent gevonden. Sommige van de Hongaarse spreekwoorden hebben dezelfde beeldspraak als de Nederlandse (b.v. **Blaffende honden bijten niet**), maar er zijn ook talrijke Hongaarse equivalenten met een andere beeldspraak (b.v. de letterlijke betekenis van

het Hongaarse equivalent van **De pot verwijt de ketel dat hij zwart ziet** is: ‘de uil zegt tegen de mus, dat hij een grote kop heeft’).

De resterende 150 lemma's kunnen weer in twee grote groepen worden verdeeld. Bij ongeveer de helft kennen we geen equivalent spreekwoord in de hedendaagse Hongaarse standaardtaal, maar zijn er wel verouderde of streektalige spreekwoorden als equivalenten te vinden, zelfs vaak met dezelfde beeldspraak als het brontalige spreekwoord (b.v. **Holle vaten klinken het hardst**). In deze groep wordt eerst een vertaalequivalent in de vorm van een vrije woordverbinding gegeven (omdat er in de hedendaagse Hongaarse standaardtaal geen equivalent spreekwoord te vinden is), maar worden er ook één of meer verouderde of streektalige equivalenten gegeven (dat kan bij vertaalwerk goed van pas komen). Een enkele keer worden er naast hedendaagse omgangstalige spreekwoorden verouderde/streektalige synoniemen vermeld, als die een bijzonder aanschouwelijke beeldspraak of frappante formulering hebben. Het was echter niet de bedoeling alle synoniemen te vermelden; er werd steeds een keuze gemaakt. B.v. als Hongaarse equivalenten van **Andermns schotels zijn altijd vet** worden vermeld: ‘de weide van de buurman is altijd groener’, ‘het varken van de ander is vetter’, ‘de kip van de buurvrouw heeft een groter ei’ en ‘het spek van een ander is dikker’, maar niet worden vermeld: ‘de gans van de buurvrouw lijkt vetter’ en ‘de kapoen van de buurvrouw smaakt beter’.

Het standaard naslagwerk voor Hongaarse spreekwoorden is de verzameling van de Hongaarse lexicograaf O. NAGY (1982). Als aanvulling hierop hebben wij de omvangrijkere, maar oudere verzameling van MARGALITS gebruikt. Als we geen hedendaags Hongaars spreekwoord als equivalent kenden, werd er in deze verzamelingen naar gezocht. We zijn uitgegaan van de hypothese, dat er Hongaarse equivalenten met een overeenkomstige beeldspraak zouden kunnen (hebben) bestaan (zoekactie naar sleutelwoorden); in O. NAGY kan er bovendien ook vanuit de interpretatie naar concepten worden gezocht.

De zoekactie naar een Hongaars spreekwoord als equivalent was in zo'n 70 gevallen zonder succes: we moesten ons tevreden stellen met een vertaling in de vorm van een vrije woordverbinding (b.v. bij

De wal keert het schip; Korte afrekening maakt lange vriendschap; Ieder vist op zijn getij; Opgestaan is plaats vergaan; Gelijke monniken, gelijke kappen; De laatste loodjes wegen het zwaarst).

Bij toeval zijn we op een equivalent van **Aal is geen paling** gestoten, het betreft een verouderd spreekwoord waarin in plaats van vissen twee soorten lakens met elkaar vergeleken worden.

Zoals eerder besproken, kan de „algemene interpretatie“ van spreekwoorden in de actuele contexten velerlei bijbetekenissen en stijlwaarden krijgen. Omdat de Hongaarse equivalenten uiteraard op de „kernbetekenis“ betrekking hebben (zoals het in alle spreekwoordenboeken het geval is), moet de equivalentie als vrij relatief worden beschouwd. Daarom durfden we ook een klein aantal Hongaarse spreekwoorden noemen, waarvan zelfs de basisinterpretatie slechts gedeeltelijk met die van het brontalige spreekwoord overeenkomt. Vóór deze spreekwoorden is het teken \approx geplaatst.

NÉMETALFÖLDI-MAGYAR KÖZMONDÁSSZÓTÁR
NEDERLANDS-HONGAARS SPREEKWOORDENBOEK

Als de wijn is in de man, is de wijsheid in de kan
Bor be, ész ki

Één zwaluw maakt nog geen zomer
Egy fecske nem csinál nyarat

A rövidítések értelmezése

A lemmák előtt:

- TH Theissen-Hiligsmann szótárában igen, de a GWHN közmondásjegyzékében nem szerepel
- HN Theissen-Hiligsmann szótárában nem szerepel, a GWHN-ból származó kiegészítés
- PA sem Theissen-Hiligsmann szótárában, sem a GWHN jegyzékében nem szerepel, PACZOLAY szótárából származó kiegészítés (jelzet nélkül: Theissen-Hiligsmann szótárában is, és a GWHN-ban is szerepel)

A forrásnyelvi közmondás után:

- [PA] a közmondás szerepel PACZOLAY 55 nyelvű közmondásszótárában
- utalás szinonim közmondásokra

A magyar megfelelők mellett

- (MA) O. NAGY (MSzK) gyűjteményében nem szerepel; MARGALITS gyűjteményéből átvéve, tehát régies
- (PA) sem O. NAGY, sem MARGALITS nem közli, PACZOLAYTÓL átvéve
- (rég) (O. NAGY Gábor nyomán:) régies
- (táj) (O. NAGY Gábor nyomán:) tájnyelvi
- (nép) (O. NAGY Gábor nyomán:) népies
- (ritk) (O. NAGY Gábor nyomán:) ritka
- (biz) bizalmas stílusú
- (közb) a közbeszédben használatos
- (durva) durva stílusú
- (pejor) pejoratív értelemben szűkebb jelentésű, mint németalföldi közmondás
- ≈ értelmezésének nem minden elemében pontos megfelelője a forrásnyelvi közmondásnak
- / vaglyagosság szavak között
- v. vaglyagosság szó(kapcsolat) és szókapcsolat között

Afkortingen en symbolen

Voor de lemma's:

- TH staat niet in de spreekwoordenlijst van het GWHN, maar wel in THEISSEN-HILIGSMANN
- HN staat niet in THEISSEN-HILIGSMANN, maar wel in de spreekwoordenlijst van het GWHN
- PA staat noch in THEISSEN-HILIGSMANN, noch in het GWHN, overgenomen uit PACZOLAY
(zonder notatie: staat zowel in THEISSEN-HILIGSMANN, als ook in het GWHN)

Naast het brontalige spreekwoord:

- [PA] het spreekwoord wordt behandeld in het 55-talig woordenboek van PACZOLAY
→ verwijzing naar synonieme spreekwoorden

Naast de Hongaarse equivalenten:

- (MA) bij O. NAGY (MSzK 1982) niet te vinden; overgenomen uit MARGALITS; het geldt dus als „verouderd“
- (PA) noch bij O. NAGY, noch bij MARGALITS te vinden, overgenomen uit PACZOLAY
- (rég) (volgens MSzK:) verouderd
- (táj) (volgens MSzK:) streektalig
- (nép) (volgens MSzK:) volkstalig
- (ritk) (volgens MSzK:) zelden gebruikt
- (biz) informeel
- (közb) omgangstalig
- (durva) grof
- (pejor) engere, steeds pejoratieve betekenis
- ≈ slechts gedeeltelijk equivalent met het brontalige spreekwoord
- / facultatieve keuze tussen enkele woorden
- v. facultatieve keuze tussen een enkel woord en een woordverbinding

1. Wie **a** zegt, moet ook b zeggen
Aki á-t mond, mondjon bé-t is
2. **Aal** is geen paling
<A csekélyebb dolgot nem lehet nagy értéknek beállítani>
Aba nem posztó (rég)
3. De **aanhouder** wint
A kitartás elnyeri (méltó) jutalmát.
A kitartó ember eléri célját
- TH 4. De **aanval** is de beste verdediging
(A) legjobb védekezés a támadás
5. Al draagt de **aap** een gouden ring, het is en blijft een lelijk ding
<A cifraság/cicoma csak külsőleg változtatja meg az embert, belsőleg nem>
A rútból lehet cifrát csinálni, de nem szépet (rég)
- TH 6. Men moet een oude **aap** geen muilen leren trekken
→ Het ei wil wijzer zijn dan de kip/hen
<Ne akarj tanácsot adni az okosabbnak>
Ne legyen a csirke okosabb a tyúknál
A csirke ne tanítsa a kotlót (táj)
- TH 7. Van **apen** die hoog klimmen willen, ziet men gauw de blote billen.
<Aki többnek akar mutatkozni, mint ami valójában, könnyen nevetségessé válhat>
Ki nagyot hág, nagyot esik (rég)

- TH 8. Zo de **abt**, zo de monniken
 → Zo heer, zo knecht
Amilyen az úr, olyan a szolgája (MA)
 ≈ *Fejtől búzlik a hal* (pejor)
 ≈ *Nagy úrnak szolgája is kevély* (pejor) (MA)
9. **Acht** is meer dan duizend
 <A gondos odafigyelés minden dolgunkban sokat ér>
- TH 10. Korte **afrekening** maakt lange vriendschap
 HN Korte **rekening** maakt lange vriendschap
 <Kurta adósság, hosszú barátság>
- TH 11. De **afwezigen** hebben ongelijk
 <Aki nincs jelen, az nem tudja megvédeni az igazát>
- HN 12. **Aken** en Keulen zijn niet op één dag gebouwd [PA]
 TH → Keulen en Aken zijn niet op één dag gebouwd
Jó munkához idő kell
Nem egy nap (alatt) épült Buda vára (rég)
13. Aan **alles** komt een eind
Egyszer minden véget ér
Mindennek vége lesz/szakad egyszer
- TH 14. **Als** de hemel valt, hebben/krijgen we allemaal een blauwe muts.
 → As is verbrande turf
Ha az a ha nem volna, minden szegény gazdag volna (rég)
Ha a ha nem volna, a cigány is úr volna (rég)
- HN 15. **Andermans** schotels zijn altijd vet.
A szomszéd rétje mindig zöldebb
Kövérébb a más disznaja (rég)
Szomszédasszony tyúkjának nagyobb a tojása (rég)
Kövérébb a más ember szalonnája (MA)

- HN 16. Niemand hinkt van **andermans** zeer
 → Niemand gaat mank aan andermans zeer
 <A más baja senkinek sem fáj>
Könnyen felejtí az ember a más nyavalyáját (MA)
Másnak baját könnyű felejténi (MA)
Kinek nem baj, annak nem jaj (rég)
- HN 17. Beter een **anker** kwijt dan het schip
 <Inkább vesszen egy horgony, mint az egész hajó>
 <Inkább vesszen egy csekélység, ha ennek árán megmenekül a nagy érték>
18. De **appel** valt niet ver van de boom. [PA]
Az alma nem esik messze a fájától
- TH 19. **April** doet wat hij wil
 <Az áprilisi időjárás szeszélyes>
- TH 20. **Aprilletje** zoet, geeft nog weleens een witte hoed
 <Áprilisban is jöhet még hóesés>
- TH 21. **Arbeid** adelt
A munka nemesít
22. Na gedane **arbeid** is het goed rusten
Munka után édes a pihenés/nyugalom
23. **Armoë** is geen schande
A szegénység nem szégyen(, csak kellemetlen/baj)
- TH 24. **As** is verbrande turf
Ha az a ha nem volna, minden szegény gazdag volna (rég)
Ha a ha nem volna, a cigány is úr volna (rég)

25. Er is altijd **baas** boven baas
 <Mindenkinél akad jobb>
 <Mindenki találkozhat olyannal, akiben emberére talál/
 akad>
Nagy úrnak is találkozik ura (MA)
26. Men moet zijn **bed** maken, zoals men slapen wil [PA]
Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát
27. Op één **been** kan men niet lopen
 <Az első pohárka (ital) után jöhet a második>
28. Het zijn sterke **benen** die de weelde kunnen dragen.
Nincs kevélyebb, mint a szegényből lett gazdag (MA)
A gazdagság sok kevélyt és bolondot teszen (rég)
- TH 29. Alle **beetjes** helpen
Minden kicsi számít
 ≈ *Sok kicsi sokra megy*
- TH 30. Alle **begin** is moeilijk [PA]
Minden kezdet nehéz
31. Een goed **begin** is het halve werk [PA]
A jól kezdett munka fele/félig kész
- TH 32. Goed **begonnen** is half gewonnen [PA]
Jó kezdet fél siker
33. **Belofte** maakt schuld.
Az ígéret szép szó, ha betartják, úgy jó

- TH 34. **Beloofd** is beloofd
 → Een man een man, een woord, een woord.
Az ígélet szép szó, ha betartják, úgy jó
Igérni uraság, megadni emberség (táj)
35. Veel **beloven** en weinig geven doet de gekken in vreugde leven
 <Csak a bolond hisz az üres ígérgetésnek>
 <Ne higgy az üres ígérgetésnek>
 ≈ *Aki sokat ígér, keveset ad*
- TH 36. Beter **benijd**, dan beschreid/beklaagd
 <Inkább irigyeljenek, mint sajnáljanak>
Jobb (ha) száz irigy(ed van), mint egy (meg)szánó(d) (nép)
- HN 37. Als de **berg** niet tot Mohammed komt, zal Mohammed tot de berg komen.
Ha a hegy nem megy Mohamedhez, Mohamed megy a hegyhez
- TH 38. **Bergen** en dalen ontmoeten elkaar niet,
 maar mensen wel [PA]
 ≈ *Kicsi a világ*
Hegy a hegyvel nem találkozik, de ember az emberrel igen (PA)
39. Nieuwe **bezems** vegen schoon [PA]
Új seprő jól seper
- HN 40. Men kan vaak niet **bezeilen** wat men bestevent
 <Nem mindig sikerül elérnünk, amit akarunk>
 <Nem mindig sikerül odaérni, ahová indultunk>
41. **Bezint** eer ge begint
 <Előbb gondolkodj, aztán cselekedj>
Eszed előbb járjon nyelvédnél, tetteidnél (nép)

42. Wie zijn **billen** brandt, moet op de blaren zitten
Ki mint vet, úgy arat
Ki mit főzött, egye meg
43. **Bitter** in de mond maakt het hart gezond
 <Az orvosság keserű>
 <A keserű orvosság gyógyít>
44. **Blijven** doet beklijven
 <Nem kell mindig mozogni ahhoz, hogy haladjunk>
 <Aki sokat mozog, nem biztos, hogy nagyot halad>
45. Als de **blinde** de blinde leidt, vallen ze beiden
 in de gracht [PA]
(Ha) vak vezet világtalant, mind a ketten a verembe esnek
46. In het land der **blinden** is éénoog koning [PA]
A vakok közt félszemű a király
47. Beter **blo**(de) Jan dan do(de) Jan
Széggyen a futás, de hasznos
48. Het **bloed** kruipt waar het niet kan gaan [PA]
A vér nem válik vízzé
- HN 49. De beste **bode** is de man zelf
Ha kell, eredy/tedd magad, ha nem kell, küldj mást
Amit az ember maga megethet, ne bízza másra
50. Wat de **boer** niet kent, vreet/lust hij niet.
 → Onbekend maakt onbemind
 <Amit nem ismerünk, azt nem is kedvelhetjük v. az
 után nem is vágyunk>
 <Az ismeretlen nem kívánatos>

51. Een oude **bok** lust wel nog een groen blaadje
Vén kecske is megnyalja a sót
52. Hoge **bomen** vangen veel wind
<Aki magas poszton van, legyen elkészülve az emberek bírálataira és irigységére>
Mennél nagyobb (a) személy, annál nagyobb (a) veszély (rég)
- TH 53. De **bomen** groeien niet tot in de hemel
Nem nőnek a fák az égig
54. Oude **bomen** moet men niet verplanten
Nehéz már a vén fát megbolygatni (táj)
A vén fát át ne ültess (rég)
55. De **boog** kan niet altijd gespannen zijn
<Nem lehet a húrt folyton megfeszítve tartani>
<Szükség van időnként lazításra>
- HN 56. Die aan **boord** is, moet meevaren.
<Amibe együtt fogtál másokkal, azt nem hagyhatod ott bármikor>
57. Wie **boter** op z'n hoofd heeft, moet niet in de zon gaan staan.
Akinek vaj van a fején, ne menjen a napra
58. Wie/die het **breed** heeft, laat het breed hangen
<Akinek bőven van v. akinek van miből, könnyen költekezik>
59. Ook de beste **breister** laat wel eens een steek vallen
A lónak négy lába van, mégis (meg)botlik
- TH 60. Van **brood** alleen kan de mens niet leven
Nem csak kenyérral él az ember

61. Wiens **brood** men eet, diens woord men spreekt
Akinek a szekerén ülsz, annak a nótáját fújjad
Kinek kenyerét eszed, annak nótáját fújjad (MA)
62. (De) **brutalen** hebben de halve wereld
Szemesnek áll a világ
63. Beter een goede **buur** dan een verre vriend
Jobb egy jó szomszéd sok atyafinál (táj)
64. Men moet de **dag** niet voor de avond prijzen [PA]
Nyugtával dicsérd a napot
- HN 65. Bij elkaar **deugen** ze niet en van elkaar meugen ze niet
Se vele, se nélküle
- TH 66. Elk **diertje** (heeft) zijn pleziertje.
 <Kinek-kinek kedve szerint>
 <Legyen meg mindenkinek a kívánsága/öröme>
67. Alle goede **dingen** bestaan in drieën.
Három a magyar igazság
68. Het **doel** heiligt de middelen
A cél szentesíti az eszközt
69. Al **doende** leert men → Oefening baart kunst.
Gyakorlat teszi a mestert
- TH 70. De **domste** boeren hebben de dikste aardappels
Bolondnak jár/áll a szerencse (nép, tréf)
Bolondot éri a szerencse (táj)
- TH 71. De **dood** komt als een dief in de nacht
 <A halál mindig váratlanul jön>
Nem akkor jön a halál, mikor mi akarnók (MA)

72. De een zijn **dood** (is) de ander zijn brood
 <Ami az egyiknek baja, a másiknak a haszna/szerencséje>
Egynek elesése, másnak felkelése (rég)
73. Tegen de **dood** is geen kruid gewassen
Halál ellen nincs orvosság
Halál ellen nincs fű a patikában
- TH 74. Geen erger **dove** dan hij die niet horen wil
 <Aki nem hallgat a jó szóra, magára vessen>
 <Az süket igazán, aki nem is akar hallani>
75. **Driemaal** is scheepsrecht
Három a magyar igazság
76. **Dromen** zijn bedrog
 <Az álmok hazudnak>
77. Wie voor een **dubbeltje** geboren is, wordt nooit een kwartje
 <Aki alacsony sorba született, nem is jut magasabbra>
78. Als je van de **duivel** spreekt (trap je op zijn staart)
Ha az ördögöt a falra fested, megjelenik
Farkast emlegetnek, ott terem
Farkast emlegettünk, a kert alatt jár/kullog
79. De **duivel** schijnt altijd op de grootste hoop
 → Het water stroomt altijd naar zee
 <A pénz is oda igyekszik, ahol már sok van>
Az ördög is a dombra/hegyre tojik (táj)
A víz is oda siet, ahol már sok van (táj)
- TH 80. (De) gebraden **duiven** vliegen niemand in de mond [PA]
Senkinek sem repül a sült galamb a szájába

81. **Eendracht** maakt macht
Egységben az erő
- TH 82. **Eenmaal** is geenmaal
<Egyetlenegyszer, az annyi, mint soha>
- HN 83. **Eenvoud** is het kenmerk van het ware
<Ami egyszerű, az nagyszerű>
<Az igaz dolgok egyszerűek>
84. **Eerlijk** duurt het langst
Mindig legjobb az egyenes út
85. Wie/die het **eerst** komt, het eerst maalt
Ki korán kel, aranyat lel
86. Het **eerste** gewin is kattengespin
→ Zo gewonnen, zo geronnen
<Ami gyorsan jön, gyorsan is vész el>
Első nyeres kutya vesztés
87. Het **ei** wil wijzer zijn dan de kip
Ne legyen a csirke okosabb a tyúknál (nép)
A csirke ne tanítsa a kotlót (táj)
Tojás akar okosb lenni a tyúknál (MA)
88. **Eind** goed, al goed [PA]
Minden jó, ha a vége jó
- TH 89. **Ere** wie ere toekomt
<Illesse tisztelet azt, aki rászolgált>
<Jeles embernek meg kell adni a kellő tiszteletet>
- TH 90. Al **etende** krijgt men honger/trek
Evés közben jön meg az étvágy

91. Een **ezel** stoot zich geen tweemaal aan dezelfde steen
 → Een gewaarschuwd man telt voor twee
 <Csak a bolond követi el kétszer ugyanazt a baklövést>
Okos ember nem botlik kétszer egy kőbe (táj)
Bolond ütközik kétszer egy kőbe (rég)
- TH 92. Als een **ezel** het te goed heeft, gaat hij op het ijs dansen
 <Ha az embernek túl jól megy a sora, könnyen elmegy az esze>
- TH 93. Het is niet alle dagen **feest**
 <Nincs mindennap ünnep>
Nem mindennap ragyog a nap (rég)
Nem minden nap van Csicsón búcsú (MA)
- TH 94. **Flink/fris** gewaagd is half gewonnen
 → Wie niet waagt, die niet wint
Aki mer, az nyer
95. Men kan niet **gapen** tegen een oven
 <A hatalmasabbal szemben csak a rövidebbet húzhatod>
 <Az erősebbel nem jó szembeszállni>
Nem jó a szolgának urával tréfálni (MA)
- PA 96. **Gasten** en vis blijven maar drie dagen fris. [PA]
Akármilyen kedves vendég, három napig untig elég.
97. Beter hard **geblazen** dan de mond gebrand
 → De voorzichtigheid is moeder van de porseleinkast
Jobb félni, mint megijedni
98. **Gedachten** zijn tolvrij
 <A gondolat szabad>
(Az ebre nem vetnek hámot,) a gondolattól nem vesznek vámot (rég)

99. **Gedane** zaken hebben/nemen geen keer
<A megtörtént dolgot nem lehet meg nem törtéنتté tenni>
Lett dolgot létetlenné nem csinálsz (rég)
Bajos már az aludttejből tejfelt csinálni (táj)
100. **Gedeelde** smart is halve smart
Megosztott bánat fele bánat
101. **Wie geeft** wat hij heeft, is waard dat hij leeft
<Aki másoknak is ad a magáéból, nem él hiába>
102. **De geest** is gewillig, maar het vlees is zwak
<A jó szándék megvan, de a test nem engedelmeskedik>
A lélek kész(séges), de a test gyenge/erőtlen
103. **Hoe groter geest**, hoe groter beest
<A nagy szellemek közt sok a zabolátlan és léha>
104. **Eens gegeven** blijft gegeven
<Az ajándékot nem illik visszakérni>
105. **Waar gehakt** wordt, vallen spaanders
1. <Minden rendelkezésnek/intézkedésnek vannak vesztesei>
Amint vágod a fát, úgy hull a forgács (MA)
Ahol gyalu van, ott forgács is van
2. *Csak az nem hibázik, aki semmit sem csinál*
106. **Één gek** kan meer vragen dan tien/honderd kunnen
beantwoorden
<Ne kérdezz már annyi butaságot!>
Egy bolond annyit kérdezhet, hogy száz bölcsnek is gond leszen rá megfelelni (rég)

107. Elke **gek** (heeft) zijn gebrek [PA]
Mindenkinek van hibája
Nincsen ember hiba nélkül
Nincs olyan szép személy, kiben valami gáncs ne volna (rég)
- TH 108. **Gekken** en dwazen schrijven hun namen op deuren en glazen
 <A bolond mindenre ráírja a nevét>
 <A bolond mindenhol olvasni szeretné a nevét>
109. De **gekken** krijgen de kaart
Bolondnak áll/jár a szerencse (nép)
Bolondot éri a szerencse (táj)
110. Beter ten halve **gekeerd** dan ten dele gedwaald
Jobb az útnak feléről visszatérni, mint eltévedni (rég)
Jobb félútról visszatérni, mint(sem) rossz helyre ér(kez)ni (táj)
- TH 111. **Geld** maakt niet gelukkig
A pénz nem boldogít
112. **Geld** stinkt niet
A pénznek nincs szaga
- TH 113. (Het) **geld** regeert de wereld
Pénzzel mindent el lehet érni
 ≈ *Pé debateszél, kutya ugat*
Kinek pénze van, mindene van (rég)
- TH 114. Het **geld** dat dom/stom is, maakt recht wat krom is
Pénzzel mindent el lehet érni
Sokat tud a pénz (rég)

- TH 115. **Geld** is de ziel van de negotie
Mindenhez pénz kell
 ≈ *PéNZ beszél, kutya ugat*
Pénzzel járják a vásárt (nép)
116. Geen **geld**, geen Zwitsers
 <Semmit sem adnak pénz nélkül>
- TH 117. De **gelegenheid** maakt de dief
Alkalom szüli a tolvajt
118. Er is meer **gelijk** dan eigen
 → Er zijn meer hondjes die Fikkie heten
Nem(csak) egy tarka kutya van a világon
Nemcsak egy kutyát hívnak Sajónak (táj)
 <Sok hasonló van, de egy sem ugyanaz>
 <Ami hasonló, az még nem ugyanaz>
- TH 119. (Het) **geloof** verzet bergen
A hit hegyeket mozgat meg
- TH 120. Er is altijd **geluk** bij ongeluk
Minden rosszban van valami jó
- TH 121. Het **geluk** is met de dommen
Bolondnak jár a szerencse (nép)
Bolondot éri a szerencse (táj)
- HN 122. **Gelukkig** in het spel, ongelukkig in de liefde
Aki szerencsétlen a kártyában/játékban, szerencsés a szerelemben
Aki szerencsés a kártyában, szerencsétlen a szerelemben
123. Velen zijn **geroepen** maar weinigen uitverkoren
Sokan vannak a meghívottak/hivatalosak, de kevesen a választottak

124. Kleine **geschenken** onderhouden de vriendschap
Apró ajándékok erősítik a barátságot
125. De **gestadige** drup holt de steen [PA]
Sok csepp kivázza a követ
Sokk csepp követ váj (MA)
Idővel az esőcsepp is lyukat váj a kőbe (MA)
Kicsiny a csepp, de ha mindig hull, a kőben is lyukat váj (MA)
Lassú víz partot mos
- HN 126. **Gestolen** drank is zoet
 <A lopott gyümölcs édesebb>
127. **Gestolen** goed gedijt niet
Ebüil szerzett jószág ebüil vész el
- HN 128. Als het **(ge)tij** verloopt, verzet men de bakens
 <Ha megváltoznak a körülmények, alkalmazkodni kell hozzájuk>
129. De beste **gever** is de stille gever
 <Ne dicsekedj a jótékonyságoddal>
 <Ne hánytorgasd fel a jótékonyságodat>
Szép az adás, de szebb a titokban adás/maradás (rég)
130. Een **gewaarschuw** man telt voor twee
 <Akit nem ér készületlenül a baj, duplán olyan jól tud megbirkózni vele >
131. Een goed **geweten** is een zacht oorkussen
 <Akinék jó a lelkiismerete, nyugodtan alszik>
Kinek rossz a lelkiismerete, lidércceel álmodik (rég)

132. Zo **gewonnen**, zo geronnen
 → Het eerste gewin is kattengespin
 <Ami könnyen jön, könnyen is megy>
Könnyen jött pénz könnyen elköltődik (MA)
- TH 133. **Gezondheid** is de grootste schat
A legnagyobb kincs az egészség
134. Wie in een **glazen** huis woont, moet niet met stenen gooien
 → Wie boter op zijn hoofd heeft, moet niet in de zon
 gaan staan
 <Ne bírálj másokat, ha magad sem vagy feddhetetlen,
 mert visszafelé süllhet el>
Nem lehet annak kővel hajigálni, aki üvegházban lakik (táj)
Ki mást dorgálni akar, maga feddhetetlen legyen (táj)
Ha magad pondrós vagy, mást tetvesnek ne mondj (MA)
135. Wie **goed** doet, goed ontmoet
Jótét helyébe jót várj
136. Al te **goed** is buurmans gek
 <A túlzott jóssággal hamar visszaélnék az emberek>
137. **Goedkoop** is duurkoop
Olcsó húsnek híg a leve
Ami olcsó, az a drága (közb)
138. Het is niet al **goud** wat er blinkt [Pa]
Nem mind arany, ami fénylik
- HN 139. De **haan** kraait het hardst op zijn eigen mesthoop
A kakas is v. minden kakas úr a maga szemétdombján
140. Een goede **haan** wordt nooit vet
A jó kakas ritkán kövér

141. Eigen **haard** is goud waard
Jobb magad kunyhója más palotájánál (rég)
142. Beter een **half** ei dan een lege dop
 <Jobb a kevés, mint a semmi>
A semminél a kevés is többet ér (táj)
Jobb egy rongyos szűr két semminél (rég)
- TH 143. De ene **hand** wast de andere [PA]
Kéz kezét mos
144. Als de ene **hand** de andere wast, worden ze beide
 schoon [PA]
Egyik kéz a másikat mossa(, és mind a kettő tiszta marad) (rég)
- HN 145. Veel **handen** maken licht werk.
Sok kéz hamar kész
146. Waar het **hart** van vol is, loopt de mond over
 <Ami kedves a lelkünknek, arról szívesen beszélünk>
 ≈ *Kinek szíve telve, megnyílik a nyelve (rég)*
- HN 147. Late **haver** komt ook op.
 ≈ *Ami késik, nem múlik*
 ≈ *Lassan érik a jó (rég)*
148. Wie twee **hazen** jaagt, vangt er geen enkele [PA]
Aki sok/két nyúl után fut, egyet sem fog v. ér el (táj)
Egy fenékkal két lovat nem lehet megülni (biz)
- HN 149. **Heden** rood, morgen dood
Egyszer hopp, másszor/máskor kopp
- HN 150. **Heden** ik, morgen gij
Ma nekem, holnap neked

151. Zachte **heelmeesters** maken stinkende wonden
<A félmegoldás csak tetézi v. elmérgesíti a bajt>
152. Zo **heer**, zo knecht → Zo de abt, zo de monniken
Amilyen az úr, olyan a szolgája (MA)
≈ *Fejtől búzlik a hal* (pejor)
≈ *Nagy úrnak szolgája is kevély* (pejor) (MA)
- HN 153. Onze lieve **heer** heeft rare kostgangers
Nagy az Isten állatkertje(, sok bolond lakik benne)
- TH 154. Men kan geen twee **heren** dienen // Niemand kan twee
heren dienen [PA]
Nem lehet két úrnak szolgálni
155. Met grote **heren** is het kwaad kersen eten
Nem jó nagy urakkal egy tálból cseresznyézni
156. Men moet geen **hei** roepen voor men over de brug is
→ Men moet de huid niet verkopen, voordat men de
beer geschoten heeft
→ Men moet de dag niet vóór de avond prijzen
Ne igyál előre a medve bőrére
Nyugtával dicsérd a napot
- HN 157. Als 't **hek** van de dam is, lopen de schapen overal
<Kellő irányítás híján zavarosan/összevissza mennek a
dolgok>
- PA 158. **Helpt** uzelf, zo helpt u God [PA]
Segíts magadon, az Isten is megsegít
159. Het **hemd** is nader dan de rok [PA]
Minden szentnek maga felé hajlik a keze
Közelebb az ing a subánál/csubánál (rég)
Közelebb az ing, mint a kabát/mente (rég)

160. (Het is **hetzelfde**) of je nu door de kat of de hond gebeten wordt.
 <Ha így is, úgy is rosszul jársz, mindegy hogy mitől, egyre megy>
Akár zuhog, akár pufog, egy dolog (MA)
Akár egy kanál vízbe fulladjon az ember, akár a Dunába (táj)
161. Als twee **hetzelfde** doen, is het niet hetzelfde
 <Ne ítéld elhamarkodottan a körülmények ismerete nélkül>
- TH 162. Met de **hoed** in de hand komt men door het ganse land
 <Udvarias/szép szóval messzire lehet jutni>
Szép szónak nem szegik szárnya (táj)
Szép szó vasajtót nyit (táj)
163. Als je een **hond** wil slaan, vind je altijd wel een stok
Aki verekedni akar, könnyen talál botra (rég)
164. Komt men over de **hond**, dan komt men over de staart
 <Ha a fő akadályt legyőztük, a kisebb nehézségekkel már könnyebben megbirkózunk>
165. Men moet geen slapende **honden** wakker maken
Nem jó az alvó macskát v. a macskát álmából felkelteni (rég)
Az alvó oroszlánnak jajgat a felköltője (rég)
166. Blaffende **honden** bijten niet [PA]
Amelyik kutya ugat, az nem harap

167. Als twee **honden** vechten om een been, loopt de derde ermee heen
 <Két fél civódásának gyakran a nevető harmadik látja hasznát>
Mikor két eb összemarakodik a tál felett, a harmadik könnyen jóllakik (rég)
168. Met onwillige **honden** is het kwaad hazen vangen
 ≈ *Nem akarásnak nyögés a vége*
Amely ebet a nyúl után bottal kell hajtani, a fene eszik annak a fogtából (rég)
A bottal hajtott eb nyulat nem fog (rég)
- HN 169. Wie met **honden** omgaat, krijgt vlooien
 → Wie met **pek** omgaat, wordt ermee besmet
Aki korpa közé keveredik, megeszik a disznók
Aki kutyával hál/fekszik, bolhásan/bolhával kél (nép)
Ha valaki malomba megy, meglisztesedik, ha nem örül is (táj)
- HN 170. Kwade **honden** bijten elkaar niet
 → De ene **kraai** pikt de andere de ogen niet uit.
Varjú a varjúnak nem vájja/vágja ki a szemét
Holló a hollónak nem vájja/ássa ki a szemét
- TH 171. Er zijn meer **hondjes** die Fikkie heten
 HN → Er zijn meer **hondjes** die Blom heten
Nem(csak) egy tarka kutya van a világon
Nemcsak egy kutyát hívnak Sajónak (táj)
 <Sok hasonló van, de egyik sem ugyanaz>
 <Ami hasonló, az még nem ugyanaz>
172. **Honger** maakt rauwe bonen zoet
 → Honger is de beste kok/saus
A legjobb szakács az éhség

- TH 173. Zoveel **hoofden**, zoveel zinnen [PA]
Abány ember, annyi(féle) vélemény/természet/gondolat
- PA 174. Wie zijn **hoofd** vergeet, moet zijn benen gebruiken [PA]
Akinek nincs a fejében, (annak) legyen a lábában
- PA 175. Wie **hoog** klimt, valt laag [PA]
Magasról nagyobbat lehet esni
(A)ki magasra hág, nagyot esik. (rég)
Minden hágónak van lejtője (rég)
176. **Hoogmoed** komt voor de val
 <A gögös/kevély ember előbb-utóbb pórul jár v. nevetségessé válik>
 ≈ *Kevély ló nagyot botlik (táj)*
177. **Hoop** doet leven
A remény éltet
178. Wie niet **horen** wil, moet voelen
 1. <Aki nem hallgat a jó szóra, magára vessen a következőkért>
 2. <Ha nem fogadsz szót, megbánod/elverlek!>
179. Alle **hout** is geen timmerhout
 <Nem alkalmas akárki egy bizonyos feladatra>
Nem minden fából lesz gerenda (rég)
- TH 180. Men moet de **huid** niet verkopen, voordat men de beer geschoten heeft [PA]
Ne igyál előre a medve bőrére
181. In 't **huis** van de gehangene spreekt men niet over de strop
Akaszott ember házában ne emlegesd a kötelet

182. Elk **huisje** (heeft) zijn kruisje
Mindenkinek megvan a maga baja
Minden háznak van keresztje (táj)
- HN 183. **Huwelijken** worden in de hemel gesloten
A házasságok az égben köttetnek
184. (Men moet) het **ijzer** smeden als het heet is [PA]
Addig üsd a vasat, amíg meleg
- TH 185. Men kan geen **ijzer** met handen breken
 <Ne akard a lehetetlent>
- TH 186. **Jeugd** heeft geen deugd
Fiatalság bolondság
187. **Jong** geleerd (is) oud gedaan
Amit Misi tanul, Mihály sem felejt (táj)
Ahogy szokik Pali, úgy cselekszik Pál (táj)
188. Wie **kaatst**, moet de bal verwachten
Kölcsön kenyér visszajár
189. Als het **kalf** verdronken is, dempt men de put
 ≈ *Késő bánat eb gondolat*
Elmúlt esőnek nem kell köpönyeg (rég)
Késő vizet hordani, mikor már légett a ház (rég)
Döglött lónak nem kell kötőfék (táj)
Akkor zárja az istállóját, mikor ellopták a lovat (MA)
- TH 190. De **kap** maakt de monnik niet
 → Schijn bedriegt
A látszat csal
Nem a ruha teszi az embert

191. Een **kat** in het nauw/nood maakt rare sprongen
 <Ha bajban van az ember, különös és váratlan dolgokat képes művelni>
 ≈ *Nagy úr a szükség*
192. Als de **kat** van huis/honk is, dansen de muizen op tafel [PA]
 (*Ha*) *nincs itthon/otthon a macska, cincognak az egerek*
- HN 193. Als **katjes** muizen, mauwen ze niet
 TH Katten/katjes die muizen, mauwen niet
 <Evés közben nem beszél az ember>
194. **Kennis** is macht
A tudás hatalom
- TH 195. Het is niet alle dagen **kermis** → Het is niet alle dagen
 feest
 <Nincs mindennap ünnep>
Nem mindennap ragyog a nap (rég)
Nem minden nap van Csicsón búcsú (MA)
196. Van een **kikker** kan je geen veren plukken
 → Van een kale kip kun je niet plukken
Abol nincs, ott ne keress
197. **Kinderen** en gekken zeggen de waarheid [PA]
A gyerekek és a bolondok igazat mondanak
198. Wie zijn **kinderen** liefheeft, kastijdt ze
 → Wie zijn kinderen liefheeft, spaart de roede niet
 <Aki szereti a gyermekeit, szigorúan bánik velük>
 ≈ *Követelek tőled, mert szeretlek*
- HM 199. Kleine **kinderen**, kleine zorgen, grote kinderen, grote zorgen
Kis gyerek, kis gond, nagy gyerek, nagy gond

- TH 200. Een **kinderhand** is gauw gevuld
<Kicsi kéz kevéssel megelégszik>
- TH 201. Van een kale **kip** kun je niet plukken
→ Van een kikker kan je geen veren plukken
Ahol nincs, ott ne keress
- TH 202. Een blinde **kip** vindt wel eens ook een graankorrel
Vak tyúk is talál szemet
- HN 203. **Klagers** hebben geen nood
TH Klagers hebben geen nood en pochers hebben geen brood
<Aki a legjobban panaszkodik, annak van gyakran a legkevesebb oka rá>
≈ Ha nincs, kérkedjél, ha van, panaszkodjál (MA)
- TH 204. De **klant** is koning
<Mindent a vevőért>
<A vevő kívánsága szent/parancs>
205. Die/wie het **kleine** niet eert, is het grote niet weerd
Ki a kicsit nem becsüli, az a nagyot nem érdemli
206. Veel **kleintjes** maken een grote
Sok kicsi sokra megy
207. **Kleren** maken de man (niet) [PA]
(Nem) a ruha teszi az embert
208. Wie de **klok** luidt, kan niet in de processie gaan.
<Nem lehet az ember egyszerre két helyen>
≈ Nem lehet két nyeret megülni egy fenékkal
209. Zoals het **klokje** thuis tikt, tikt het nergens
Mindenütt jó, de legjobb otthon

210. Je kunt nooit weten, hoe een **koe** een haas vangt
 <Ami valószínűtlen, az még nem teljesen lehetetlen>
 <A valószínűtlen dolog is bekövetkezhet>
211. Men noemt geen **koe** bont, of er is een vlekje aan
 → Waar rook is, is ook vuur. // Er is geen rook zonder
 vuur
Nem zörög a baraszt, ha a szél nem fújja
Ha a szél nem fújna, az ág nem mozogna (táj)
- TH 212. Er is meer dan één **koe** die Blaar heeft
 → Er zijn meer hondjes die Fikkie heten
Nem(csak) egy tarka kutya van a világon
Nemcsak egy kutyát hívnak Sajónak (táj)
 <Sok hasonló van, de egyik sem ugyanaz>
 <Ami hasonló, az még nem ugyanaz>
- TH 213. Veel **koeien**, veel moeien
 <A gazdagság is gonddal jár>
Kinek sokja van, sok gondja is van (MA)
214. (Te) veel **koks** verzouten de brij
Sok szakács elsózza a levest
215. Het zijn niet allen **koks** die lange messen dragen
 → Schijn bedriegt
A látszat csal
Nem mind arany, ami fénylik
Nem mind szakács, aki a kanalat kezébe veszi v. kinek nagy
a kése (rég)
- HN 216. Geen **koren** zonder kaf
 <Nincsen ember hiba nélkül>
Ritka búza konkoly nélkül, ritka ember hiba nélkül (rég)

217. De **kost** gaat voor de baat uit
 <Aki nyereséget akar, annak be is kell fektetnie>
Ki játszani/nyerni akar, föl is kell tennie (rég)
Garasos gazdának garasos a haszna (táj)
218. Een bonte **kraai** maakt nog geen winter
 → Één zwaluw maakt nog geen zomer/lente
 <Egy károgó varjú még nem jelent rosszat/bajt>
Egy fa nem erdő
 ≈ *Egy fecske nem csinál nyarat/tavaszt*
219. De ene **kraai** pikt de andere de ogen niet uit. [PA]
Varjú a varjúnak nem vájja/vágja ki a szemét
Holló a hollónak nem vájja/ássa ki a szemét
220. **Krakende** wagens lopen het langst
 <Beteges ember gyakran soká él>
221. De **kruik** gaat zolang te water, tot hij barst/breekt [PA]
Addig jár a korsó a kútra, amíg el nem törik
222. Wie een **kuil** graaft voor een ander valt er zelf in [PA]
Aki másnak vermet ás, maga esik bele
- TH 223. Geen **kwaad** zonder baat
Minden rosszban van valami jó
- TH 224. Men moet van twee **kwaden** het minste kiezen
 <Két rossz közül a kisebbiket kell választani>
225. Beter **laat**, dan nooit [PA]
Jobb későn, mint soha
226. Wie het **laatst** lacht, lacht het best [PA]
Az nevet (igazán v. a legjobban), aki utoljára nevet

227. De **laatsten** zullen de eersten zijn
Utolsókból lesznek az elsők
228. 's **Lands** wijs 's lands eer
<Tartsd tiszteletben más népek és vidékek szokásait>
≈ Ahány ház, annyi szokás
229. **Langzaam**, dan breekt het lijntje niet
→ Haastige spoed is zelden goed
Lassan járj, tovább érsz
Oda ér a szaladó, ahová a ballagó (táj)
- TH 230. Hoe **later** op de avond, hoe schoner volk
<Minél előkelőbb vendég, annál később jön>
231. **Ledigheid** is des duivels oorkussen
<A tétlenség/semmittevés minden rossz/bűn melegágya>
A tétlenség/henyélés az ördög párnája
- TH 232. Wie/die dan **leeft**, die dan zorgt
Majd csak lesz valahogy
- TH 233. Uit andermans **leer** is het gemakkelijk riemen snijden
HN → Het is goed riemen snijden van andermans leer
Könnyű a máséból áldozni/adakozni (rég)
Könnyű más bőréből szíjat hasítani v. széles szíjat vágni (rég)
234. Al is de **leugen** nog zo snel, de waarheid achterhaalt haar wel
→ Leugens hebben korte benen
A hazug embert előbb utolérik, mint a szánta kutyát
Nem jutsz messzire a hazugsággal
235. **Leugens** hebben korte benen
A hazug embert előbb utolérik, mint a szánta kutyát
Nem jutsz messzire a hazugsággal

- TH 236. Zolang er **leven** is, is er hoop
Amíg élünk, remélünk
Remény mindig van
Holtig remél az ember (rég)
Addig remél az ember, míg benne a lélek (rég)
237. **Liefde** is blind [PA]
A szerelem vak
238. Oude **liefde** roest niet
 <Régi szerelem nem hamvad>
 <A szerelem sose múlik el örökre>
239. De **liefde** kan niet van één kant komen
Kettőn áll a vásár
240. Na **lijden** komt verblijden
 → Na regen komt zonneschijn
Borúra derű
Ború után derült az ég v. felderül még (MA)
Tél után tavasz lesz, felhős után földerül (rég)
Máma hófuvatag, holnap süt a nap (táj)
- TH 241. Laat uw **linkerhand** niet weten wat uw rechterhand
 doet
 → De beste gever is de stille gever
 <Ne dicsekedj jótékonyságoddal>
 <Ne hánytorgasd fel a jótékonyságodat>
Ne tudja jobb kezed, mit cselekszik bal kezed (táj)
Szép az adás, de szebb a titokban adás/maradás (rég)
242. Eigen **lof** stinkt
 → Eigen roem stinkt
Öndicséret büdös

243. De laatste **loodjes** wegen het zwaarst
 <A munka befejezése a legnehezebb>
 <Mindig a munka vége a neheze>
244. Wie **luistert** aan de wand, hoort zijn eigen schand
 <Aki hallgatózik, könnyen megszégyenül>
245. Een **man** een man, een woord een woord
 → Belofte maakt schuld // Beloofd is beloofd
Az ígéret szép szó, ha megtartják, úgy jó
- TH 246. Waar **meerderman** komt, moet minderman wijken
 <Térj ki az erősebb/hatalmasabb elől>
- TH 247. Een **mens** is nooit te oud om te leren [PA]
A jó pap holtig tanul
Holtig tanul az ember
248. De **mens** wikt maar/en God beschikt [PA]
Ember tervez, Isten végez
- TH 249. **Middelmaat** versiert de straat
 <A közepszerűek vannak többségben>
- PA 250. Zo **moeder**, zo dochter [PA]
Amilyen az anyja, olyan a lánya (nép)
(Előbb) nézd meg az anyját, aztán vedd el a lányát
- TH 251. Gods **molens** malen langzaam, maar zeker
Isten malmai lassan(, de biztosan) őrlnek
252. Gelijke **monniken**, gelijke kappen
 <Ne tegyünk különbséget ember és ember közt>
 <Egyenlő bánásmódot mindenkinek>

253. De **morgenstond** heeft goud in de mond
Ki korán kel, aranyat lel
254. Het **muist** (al) wat van katten komt
 → De appel valt niet ver van de boom.
Nem esik messze az alma a fájától
A macskának a fia is örömet egerész (rég)
Amilyen az apja, olyan a fia (nép)
- PA 255. De **muren** hebben oren [PA]
(Még) a falnak is füle van
- TH 256. Ieder is zichzelf het **naast**
 → Het hemd is nader dan de rok
Minden szentnek maga felé hajlik a keze
Közelebb az ing a subánál/csubánál (rég)
Közelebb az ing, mint a mente/kabát (rég)
257. Bij **nacht** zijn alle katjes grauw [PA]
 → In het donker zijn alle katjes grauw
Sötétben minden tehen fekete
Minden színű macska fekete éjszaka (rég)
- TH 258. De **natuur** gaat boven de leer
 HN De natuur is sterker dan de leer
 <Ami velünk született, az erősebb a tanultaknál>
Természet nagyobb a szokásnál (rég)
259. Wie zijn **neus** schendt, schendt zijn aangezicht
 <Aki a saját fészkébe piszkít, önmagát is gyalázza>

- TH 260. Als **niet** komt tot iet, kent iet zichzelf niet
 <A parvenü elbizakodott és fennhéjázó>
 <Aki felmászott az uborkafára, hamar elfelejti, hogy
 honnan jött>
Szegényből lett gazdag hamar elhiszi magát (rég)
261. Waar **niets** is, verliest ook de keizer zijn recht
 → Van een kale kip kun je niet plukken
Ahol nincs, ott ne keress!
Ahol nincs, onnan az isten se vesz (nép)
Hol semmi sincs, ott a bíró sem vehet el semmit (MA)
- PA 262. Er is geen **nieuws** onder de zon [PA]
Nincsen új a nap alatt
263. **Nood** breekt wet
(A) szükség törvényt bont
- TH 264. In de **nood** leert men zijn vrienden kennen [PA]
Bajban ismerzik meg a jó barát
Bajban ismered meg, ki a jó barátod (PA)
Szükségedben látod, ki igaz barátod (PA)
265. Als de **nood** het hoogst is, is de redding nabij
Hol legnagyobb a szükség, legközelebb a segítség
- TH 266. In de **nood** eet de duivel vliegen
 → Een kat in het nauw maakt rare sprongen
 <Ha bajban van az ember, különös és váratlan dolgokat
 képes művelni>
 ≈ *Nagy úr a szükség*
267. **Oefening** baart kunst → Al doende leert men
Gyakorlat teszi a mestert

268. **Onbekend** maakt/is onbemind (Zuidnl.)
 → Wat de boer niet kent, vreet/lust hij niet
 <Az ismeretlen nem kívánatos>
 <Amit nem ismerünk, nem is kedvelhetjük>
269. **Ondank** is 's werelds loon
Jótét helyébe jót soha ne várj
Elmúlt a szomjóság, nem barát a kút (rég)
270. Wie het **onderste** uit de kan wil hebben, krijgt het lid/
 deksel op de neus
Aki sokat markol, keveset fog
- TH 271. Een **ongeluk** komt zelden alleen [PA]
A baj ritkán jár egyedül
- PA 272. **Ongenode** gasten zet men buiten/achter de deur [PA]
Hivatlan vendégnek ajtó mögött a helye
273. **Onkruid** vergaat niet
Csalánba nem üt a ménkű/mennykő
- HN 274. **Oog** om oog en tand om tand [PA]
Szemet szemért, fogat fogért
275. Het **oog** van de meester maakt het paard vet [PA]
Gazda szeme hízlalja a jószágot
276. Uit het **oog**, uit het hart [PA]
Szem nem látja, szív felejtí (rég)
Amit a szem nem lát, azért a szív nem fáj (táj)
277. Twee **ogen** zien meer dan één [PA]
 → Twee weten meer dan één
Több szem többet lát

- TH 278. Gelijke **oorzaken**, gelijke gevolgen
 <Hasonló okoknak hasonló a következménye>
 <Ha ugyanazt teszed, mint máskor, az eredmény is ugyanaz lesz>
- TH 279. Kleine **oorzaken** (hebben soms) grote gevolgen
 <Apró okok súlyos következményekkel járhatnak>
280. **Oost west, thuis best**
Mindenütt jó, de legjobb otthon
281. **Opgestaan** (is) plaats vergaan
 <Ha felállsz, más ül a helyedre v. más foglalja el a helyedet>
- TH 282. Zolas de **ouden** zongen, piepen de jongen
 <Az ifjak azt szajkózzák, amit az öregektől hallottak>
- TH 283. Hoe **ouder**, hoe gekker
 <Sose nő be a feje lágya!>
 <Minél öregebb, annál bolondabb>
- TH 284. **Overdaad** schaadt
Jóból is megárt a sok
285. Een gegeven **paard** moet je niet in de bek kijken/zien [PA]
Ajándék lónak/csikónak ne nézd a fogát
286. Het beste **paard** struikelt wel eens [PA]
A lónak négy lába van, mégis botlik
- HN 287. Het hinkende **paard** komt achteraan
Ne örülj/nevess korán!
Várjuk ki a végét!
 ≈ *A végén jön a feketeleves*

288. De beste **paarden** vindt men op stal
 <Az otthon ülő eladó lány többet ér, mint a hazulról sokat eljáró>
Táncos lányból ritkán válik jámbor asszony (rég)
 ≈ *A jó lovat istállóban is megkeresik* (rég)
- HN 289. De **paarden** die de haver verdienen krijgen ze niet
 <Nem mindig arányos a fizetség a munkával>
 <Nem mindig érdem szerint adják a jutalmat>
- TH 290. **Papier** is geduldig
A papír türelmes
291. Wie met **pek** omgaat, wordt ermee besmet
Aki korpa közé keveredik, megeszik a disznók
Aki kutyával hál/fekszik, bolhásan/bolhával kél (nép)
Ha valaki malomba megy, meglisztesedik, ha nem öröl is
 (táj)
A kenőcs mellett könnyű megpiszkosodni (rég)
292. Elk **pondje** gaat door het mondje
 <Minden dekát evéssel v. a szájon át szedünk/hízunk fel>
- HN 293. De **pot** verwijt de ketel dat hij zwart ziet [PA]
Bagoly mondja (a) verébnék, (hogy) nagyfejű
A kondér nem sokat hányhat szemére a fázéknak (rég)
294. (Er is) geen **pot(je)** zo scheef of er past een deksel op
 ≈ *Minden zsák megtalálja a maga foltját*
295. Kleine **potjes** hebben grote oren
 <Vigyázz, mit mondasz a gyerekek előtt, mert többet meghallanak és megértenek, mint gondolnád>
- HN 296. In de kleinste **potjes** zit de beste zalf
Kicsi a bors, de erős

297. **Praatjes** vullen geen gaatjes
 <A szó tettek nélkül (sem)mit sem ér>
 <A puszta ígéret még semmit sem ér>
Könnyű beszélni, nehéz megtenni (táj)
Szép szóval nem lehet madarat fogni (táj)
298. Geen **profeet** is in zijn eigen land geëerd // Een
 profeet is in eigen land niet geëerd [PA]
Senki sem (lehet) próféta a saját/maga hazájában
299. Wie niet te **raden** is, is niet te helpen.
 → Wie niet horen wil, moet voelen
 <Aki nem hallgat a jó tanácsra, viselje a következménye-
 ket>
300. Na **regen** komt zonneschijn
Borúra derű
Ború után derült az ég v. felderül még (MA)
Tél után tavasz lesz, felhős után földerül (rég)
Máma hófuvatag, holnap süt a nap (táj)
301. Vroeg **rijp**, vroeg rot (vroeg wijs, vroeg zot)
 <Aki korán érik, korán romlik>
A hamar érő fának ferges a gyümölcse (MA)
- TH 302. Men moet **roeien** met de riemen die men heeft
 <Segíts magadon, ahogy tudsz>
 <Meg kell elégedni az adott lehetőségekkel>
 ≈ *Szegény ember vízzel főz*
Kézzel hozzá, ha a kés nem fogja (rég)
303. Eigen **roem**/lof stinkt
Öndicséret büdös

- TH 304. Waar **rook** is, is ook vuur [PA]
 → Er is geen rook zonder vuur
Nem zörög a haraszt, ha a szél nem fújja
Nincsen füst tűz nélkül (rég)
305. Geen **rozen**/roosje zonder doornen [PA]
Nincsen róza tövis nélkül
306. Waar twee **ruilen**, moet er één huilen // Van ruilen komt huilen
 <A cserével az egyik mindig rosszul jár>
 ≈ *A csere csalával jár (táj)*
307. **Rust** roest
 <Aki nem tevékeny, az eltompul>
 <Amit nem gyakorlunk, azt elfelejtjük>
 <Amit nem használnak, az berozsdásodik>
Szerszám heverve rozsdásodik (MA)
308. Als er één **schaap** over de dam is, volgen er meer
 <Példa után indulnak az emberek>
 <Valakinek meg kell tennie az első lépést>
Eb után ugat a kutya (rég)
- PA 309. Een schurftig **schaap** bederft de ganse kudde [PA]
Egy rühes juh az egész nyáját megrontja (rég)
Egy rohadt szőlőszem egész gerezdet megveszt (rég)
- HN 310. Er gaan veel makke **schapen** in één hok.
Sok jó ember kis helyen elfér
Türelmes birka sok fér egy akolba (táj)
311. Door **schade** en schande wordt men wijs
 <A bajból tanul az ember a legtöbbet>
 ≈ *Minden kárban van valami haszon (nép)*

- TH 312. **Scheiden** doet lijden
 <Az elválás *v.* a búcsú mindig szomorú>
313. Bij het **scheiden** van de markt leert men de kooplui
 kennen
 <A döntő pillanatokban vagy az elszámoláskor mutat-
 kozik meg valakinek a valódi jelleme>
- TH 314. **Schelden** doet geen zeer, slaan des te meer
 <Ne vedd a szívedre a korholó szavakat, kevésbé rossz,
 mintha ütnének>
- TH 315. **Scherven** brengen geluk
 <A törött cserép szerencsét hoz>
316. **Schijn** bedriegt
A látszat csal
317. Een **schip** op het strand, een baken in zee
 <Más szerencsétlensége legyen figyelmeztető jel a számodra>
 ≈ *Más kárán tanul az okos*
Tanulj a szomszéd háza üszögén (rég)
- HN 318. Wie de **schoen** past, trekke hem aan
 <Aki vétkesnek érzi magát, értsen a szóból>
 <Akit illet, vegye magára>
 <Akinék inge, vegye magára>
- HN 319. **Schoenmaker** blijf bij de leest [PA]
(A) suszter maradj(on) a kaptafánál

- TH 320. Wie in het **schuitje** zit, moet meevaren
 → Wie a zegt, moet ook b zeggen
 <Ha valamit együtt vállaltál másokkal, ki is kell velük tartanod v. nem visszakozhatsz akármikor>
 ≈ *Aki á-t mond, mondjon bét is*
- TH 321. Over **smaak** en kleuren valt er niet te twisten
 (*Az*) *ízlések és (pofonok) különböznek (biz)*
322. Omwille van de **smeer** likt de kat de kandeeler
 <A hízelgőt mindig érdek vezeti>
323. De **soep** wordt nooit zo heet gegeten als ze/hij wordt opgediend
Nem eszik olyan forrón a levest/kását(, ahogy főzik)
324. **Soort** zoekt soort
Hasonló hasonlót szeret
Hasonló a hasonlóval hamar összebarátkozik (MA)
- TH 325. Met **spek** vangt men muizen
 <Ajándékkal lehet megnyerni mások jóindulatát>
Ajándékkal mindent meg lehet fordítani (rég)
- TH 326. (Een) **spin** in de morgen (geeft) kommer en zorgen
 <Reggel pókot látni bajt jelent>
327. Haastige **spoed** is zelden goed [PA]
Lassan járj, tovább érsz
Oda ér a szaladó, ahová a ballagó (táj)
- PA 328. Wie **spoedig** geeft, geeft dubbel [PA]
Kétszer ad, ki gyorsan/rögtön ad

329. **Spreken** is zilver, zwijgen is goud. [PA]
Hallgatni arany (beszélni ezüst)
330. Wie eens **steelt**, is altijd een dief
 <Akit egyszer lopáson érnek, azt örökké tolvajnak tartják>
331. Een rollende **steen** vergaart geen mos [PA]
 <Aki folyton változtatja a helyét, nem viszi semmire>
Amely követ sokat forgatnak, sohase mohosodik meg (táj)
Mely követ sokszor hengergetnek, meg nem mohosodik (MA)
Gördülő követön nem nő moha [Pa]
- PA 332. **Stel** niet uit tot morgen, wat u heden kunt doen [PA]
Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra
- TH 333. **Stilstand** is achteruitgang
 <A megállás visszafejlődést jelent>
334. Wie niet **sterk** is, moet slim zijn
Többet észszel, mint erővel
Ésszel hozzá fiam, ha erőd nem bírja (MA)
- PA 335. Ieder moet voor zijn eigen **stoep**/deur vegen [PA]
Mindenki v. ki-ki söpörjön a saját/maga háza táján/előtt
336. Hoe meer men in de **stront** roert, hoe harder het stinkt
Nem kell a szart piszkálni, mert úgyis büdös (durva)
Ne kavargasd a szart, mert még büdösebb lesz (durva)
- HN 337. Tegen de **stroom** is 't kwaad roeien
Nehéz az ár ellen evezni/úszni
338. De beste **stuurlui** staan aan wal
 <Könnyű kívülállóként tanácsot adni>
 <Könnyű okosnak lenni a más dolgában>
A kibicnek semmi sem drága (közsb)

- TH 339. **Succes** heeft veel vaders
 <A sikert mindig sokan vallják a magukénak>
 <A sikerben mindig sokan akarnak osztozni>
- TH 340. Komt **tijd**, komt raad
 → Wie/die dan leeft, die dan zorgt
 <Az idő majd megoldja a dolgot>
 ≈ *Ej, ráériünk arra még!* (pejor)
- TH 341. **Tijd** is geld [PA]
Az idő pénz
342. De **tijd** baart rozen
Tűrelem rózsát terem
- TH 343. De **tijd** heelt alle wonden
Legjobb orvos az idő
Az idő minden sebet begyógyít
- TH 344. Er is een **tijd** van komen en een tijd van gaan
 <A búcsúzásnak is eljön az ideje>
- HN 345. Elk heeft genoeg in eigen **tuin** te wieden
Mindenki v. ki-ki söpörjön a maga háza táján/előtt
- TH 346. **Twec** weten meer dan één
 <Ketten mindig okosabbak, mint egy>
 ≈ *Több szem többet lát*
347. Elk meent zijn **uil** een valk te zijn
A cigány is a maga (vak) lovát dicséri
- TH 348. Men moet zich niet **uitkleden** voor men naar bed gaat
 <Ne osztogasd el még életedben, amid van>

349. **Uitstel** is geen afstel
Ami késik, nem múlik
- TH 350. Van **uitstel** komt afstel
 <Amit sokat halogatunk, abból (félő, hogy) semmi sem lesz>
A majdnak rendszeren nem a vége (táj)
- TH 351. **Uitzonderingen** bevestigen de regel
Kivétel erősíti a szabályt
- PA 352. Zo **vader**, zo zoon [PA]
Amilyen az apja, olyan a fia (nép)
- HN 353. Als 't **varken** zat is, gooit het de bak om.
 <Hálátlanok az emberek>
Ki a forrásból eleget ivott, háttal fordul felé (táj)
Disznó is megeszi a makkot, de föl nem néz a fára (rég)
354. Vele **varkens** maken de spoeling dun
 <Ha valamit sokfelé osztanak, kevés jut egynek>
355. Vieze **varkens** worden niet vet
 <Aki válogatós, könnyen hoppon marad>
Ki sokáig válogat, végre semmit sem kap (MA)
- HN 356. Wat in het **vat** is, verzuurt niet
Ami késik, nem múlik
357. Holle/lege **vaten** klinken het hardst [PA]
 <Az üres fejűek jobban hallatják a hangjukat>
Üres hordó jobban kong (táj)
 ≈ *Üres kalász fenn hordja/tartja a fejét*

- HN 358. Wie in het **veen** zit, ziet op geen turfje
 <Akinek bőven van, nem garasoskodik v. a kicsire nem ad>
359. **Verandering** van spijs doet eten
 <Változatosság az élet sója>
 <A változatosság új kedvet csinál a dolgokhoz>
 ≈ *Új éneket örömezt énekelnek* (rég)
- TH 360. **Vergissen** is menselijk
Tévedni emberi dolog
- TH 361. Wie van **verre** komt, heeft goed liegen
Messziről jött ember azt mond, amit akar
362. Een goed **verstaander** heeft maar een half woord nodig
 // Een goed verstaander heeft aan een half woord genoeg
 <Az okos embernek kevés szó is elég>
Okos kevésből is ért (rég)
- TH 363. **Vis** moet zwemmen
A hal úszni akar/szeret
364. De grote **vissen** eten de kleine [PA]
A nagy hala(k) megeszi(k) a kis hal(ak)at
- HN 365 Ieder **vist** op zijn getij
 <Mindenki a saját (előnyös) lehetőségeivel él>
366. Men vangt meer **vliegen** met honing dan met azijn
 <Barátságos, kedves szóval többet lehet elérni>
 <Barátságos hangra megnyílnak az ajtók>
Szép szó vasajtót nyit (táj)

367. Beter één **vogel** in de hand dan tien in de lucht [PA]
Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tüzok
Jobb egy veréb a kézben, mint egy galamb a háztetőn (táj)
368. Men kent de **vogel** aan zijn veren
 <Ruhája és viselkedése alapján megítélheted, hogy kivel van dolgod>
 <Külseje mutatja be az embert>
Tolláról ismerik a madarat (rég)
369. Elk **vogeltje** zingt, zoals het gebekt is
 <Mindenki a maga módján szólal/nyilatkozik meg>
Amilyen a madár, olyan a szólása (táj)
Úgy szól a madár, mint a szája áll (táj)
- HM 370. Een kleine **vonk** ontsteekt wel eens een grote brand [PA]
Szikrából lesz a tűz
A kicsiny szikrából gyakran nagy tűz támad (rég)
Kis szikrából is lobban néha nagy tűz (rég)
Néha kis felhőből nagy eső lehet (rég)
- TH 371. **Voorkomen** is beter dan genezen
 <Jobb a bajt megelőzni, mint gyógyítani>
372. De **voorzichtigheid** is de moeder van de porseleinkast/
 porseleinwinkel
 → Beter hard geblazen dan de mond gebrand
Jobb félni, mint megijedni
373. Als de **vos** passie preekt (boer pas op de ganzen)
 <Ne higgy a képmutatónak, alakoskodónak>
Nem mind barátod, aki rád mosolyog (táj)
Akkor a legrosszabb a rossz, mikor magát jónak tettet (rég)

374. Een **vos** verliest zijn haren, maar niet zijn streken [PA]
A farkas/kutya a szőrét elhányja/elhullatja/eldobja, de a szokásait soha (Pa)
A róka a szőrét változtatja, de nem a bőrét (Ma)
- TH 375. Door **vragen** wordt men wijs
 <Ha valamit nem tudsz, kérdezd meg>
Kérdezni kell, ha végezni akarsz (táj)
Jobb kétszer kérdezni, mint egyszer tévedni (nép)
Száján ember messzi elmehet (rég)
376. **Vrienden** in (de) nood, honderd in een lood
 → In de nood leert men zijn vrienden kennen
Bajban ismerzik meg a jó barát
Barátot szerencse hoz, szükség próbál (rég)
377. Zeg mij wie je **vrienden** zijn en ik zal je zeggen wie je bent
Madarat tolláról, embert barátjáról ismerni meg
Mondd meg, ki a barátod, megmondom, ki vagy (ritk)
378. Aan de **vruchten** kent men de boom
 → De appel valt niet ver van de boom
Gyümölcséről ismerni meg a (vén) fát
Amilyen a fája, olyan az almája
- HN 379. Wie het dichtst bij 't **vuur** zit, warmt zich 't best
Aki közel(ebb) ül a tűzhöz, az (jobban) melegszik
380. Wie niet **waagt**, die niet wint
Aki mer, az nyer
- TH 381. Goede **waar** prijst zichzelf
 → Goede wijn behoeft geen krans
Jó bornak nem kell cégér

382. Alle **waar** is naar zijn geld
 → Goedkoop is duurkoop
Olcsó húsnaك híg a leve
383. Zoals de **waard** is, vertrouwt hij zijn gasten
Ki mint él, úgy ítél
Mindenki magából indul ki (biz)
- TH 384. De **wal** keert het schip
 <Valami előbb-utóbb megálljt parancsol a helytelen
 cselekedeteknek>
 <Nem lehet a rosszat a végtelenségig folytatni>
385. Het **water** stroomt altijd naar de zee
 <A pénz is oda igyekszik, ahol már sok van>
A víz is oda siet, ahol már sok van (táj)
386. In troebel **water** is het goed vissen [PA]
Zavaros vízben könnyű/jó halászni (rég)
387. Stille **wateren**/waters hebben diepe gronden [PA]
 ≈ *Lassú víz partot mos*
Veszteg álló víznek, hallgató embernek nem kell hinni (rég)
388. Wat niet **weet**, dat/wat niet deert
Ki mit nem tud, azon nem bántódik (rég)
389. De **weg** naar de hel is geplaveid met goede voornemens
A pokol útja is jószándékkal van kikövezve
- TH 390. Wie aan de **weg** timmert, heeft veel bekijks
 HN Wie aan/bij de weg timmert, heeft veel berechts
 <Aki a nyilvánosság elé lép, számítsón az emberek
 bírálataára>
Aki úton épít, sok bíróra talál (rég)

391. Alle **wegen** leiden naar Rome [PA]
Minden út Rómába vezet
392. Doe **wel** en zie niet om
 <Tégy jót, s ne várj érte hálálkodást>
- HN 393. Die niet **werkt**, zal ook niet eten [PA]
Aki nem dolgozik, ne is egyék
- TH 394. De **wens** is de vader van de gedachte
Ki mit kíván, örömmel hiszi (MA)
 <Amire vágyunk, abban könnyen hiszünk>
 <A vágyálom még nem a valóság>
395. Goede **wijn** behoeft geen krans
Jó bornak nem kell cégér
396. Als de **wijn** is in de man, is de wijsheid in de kan
Ahol a bor az úr, ott az ész koldulni jár (táj)
Bor be, ész ki (táj)
Az okos embert is megtántorítja a bor (táj)
- TH 397. Waar een **wil** is, is (ook) een weg
 ≈ *Mindent lehet, csak akarni kell*
 <Amit nagyon akarunk, annak megtaláljuk a módját>
398. Wat gij niet **wilt** dat u geschiedt, doe dat ook een
 ander niet [PA]
*Amit nem kívánsz magadnak, te se tedd felebarátodnak/
 embertársadnak*
- TH 399. Van de **wind** kun je niet leven
 <A levegőből nem lehet (meg)élni>
Nem él az ember széllel (rég)

400. Wie **wind** zaait, zal stroom oogsten [PA]
(A)ki szelet vet, vihart arat
- TH 401. Achter de **wolken** schijnt de zon
Borúra derű
Ború után derült az ég v. felderül még (MA)
Tél után tavasz lesz, felhős után földerül (rég)
Máma hófuvatag, holnap süt a nap (táj)
- TH 402. **Woorden** zijn geen oorden
 → Praatjes vullen geen gaatjes
 <A szó a tett nélkül (sem)mit sem ér>
 <A puszta ígéret még semmit sem ér>
A beszéd megeszi a dolgot (táj)
Könnyű beszélni, nehéz megtenni (táj)
Szép szóval nem lehet madarat fogni (táj)
- PA 403. Wat men **zaait**, zal men ook oogsten [PA]
Ki mint vet, úgy arat
404. Hoe meer **zielen**, hoe meer vreugd
 <Minél többen (vagyunk), annál vígabban (vagyunk)>
405. Één **zwaluw** maakt nog geen zomer/lente [PA]
Egy fecske nem csinál nyarat/tavaszt
- TH 406. Wie **zwijgt**, stemt toe [PA]
A hallgatás beleegyezés

BIBLIOGRÁFIA

BIBLIOGRAFIE

Twee honden vechten om een been, de derde loopt er ras mee heen
Mikor két eb összemarakodik a tál felett, a harmadik könnyen jóllakik

Hoge bomen vangen veel wind
(‘a magas fák sok szelet fognak’)
Mennél nagyobb a személy, annál nagyobb a veszély

Közmondásgyűjtemények – Spreekwoordenverzamelingen

- APELDOORN, C. G. L. – RIET, Rob van: Spreekwoorden verklaard. Utrecht 1987. Prisma Pocket 2592.
- BEYER, Horst u. Annelies: Sprichwörterlexikon. Leipzig 1989.
- BERNS, Jan: We zien wel waar het schip strandt. Zee- en scheepvaarttermen in het dagelijks taalgebruik. – Uitgeverij BZZTÔH, 's-Gravenhage 1991.
- COX, H. L., Spreekwoordenboek in zes talen. Van Dale Lexicografie Utrecht/Antwerpen 1992.
- EEDEN, Ed van: Deltas Groot Spreekwoordenboek. Aartselaar 1989.
- GROOT, H. de [hoofdred.]: Van Dale Idioomwoordenboek. Verklaring en herkomst van uitdrukkingen en gezegden – Van Dale Lexicografie bv, Utrecht en Uitgeversmaatschappij The Reader's Digest NV, Amsterdam/Brussel, 1999.
- GWHN → STERKENBURG, P. G. J. van: Van Dale Groot woordenboek hedendaags Nederlands. Van Dale Lexicografie, Utrecht/Antwerpen 1991².
- HELMOND, van: Spreekwoorden: 350 spreekwoorden en uitdrukkingen. Uitgeverij Helmond B. V., Helmond 1987.
- HUIZINGA, A. [red. Agave Kruijssen ... et al.]: Huizinga's spreekwoorden en gezegden: herkomst, verklaring en vergelijking met Frans, Duits, Engels. Baarn 1994.
- LAAN, K. ter: Nederlandse spreekwoorden/spreuken en zegswijzen. Elsevier Amsterdam/Brussel 1985.
- LAUGS, Jan: Twee geloven op één kussen, daar slaapt de duivel tussen. Roomse spreekwoorden en gezegden. – Uitgeverij BZZTÔH, 's-Gravenhage 1991.
- MARGALITS Ede: Magyar közmondások és közmondásszerű szólások. Budapest 1897; 1990.
- MSZK → O. NAGY Gábor: Magyar szólások és közmondások. Budapest 1982³.

- PACZOLAY, Gyula: European Proverbs. Európai közmondások 55 nyelven. Veszprém 1997.
- PRĘDOTA, S.: Klein Nederlands-Pools spreekwoordenboek. Wrocław 1986.
- STOETT, F. A. — KRUYSKAMP, C.: Nederlandse Spreekwoorden en gezegden. Verklaard en vergeleken met die in het Frans, Duits en Engels. Zutphen 1974.
- TH → THEISSEN, Siegfried — HILIGSMANN, Philippe: Uitdrukkingen en spreekwoorden van A tot Z. De Boeck Universit , Liège 1999.
- VD:6 → COX

Tov bb :

- A Van Dale kiadó hatnyelv  modern k zmond ssz t ra kimerit  bibliogr fi t k z l a nemzetk zi par miogr fi r l.
- A németalföldi par miogr fia r szletes kritikai ismertet s t adja Stanislaw PRĘDOTA az al bbi szakirodalmi list ban említett cikkeiben.

Zie verder:

- de bibliografie van COX (1992)
- Voor een kritische behandeling van de Nederlandse paroemiografie zie PRĘDOTA (1987 en 1995) in de onderstaande literatuurlijst

Szakirodalom — Literatuur

- ABAFFY Erzsébet: Es  ut n köpönyeg. MNy. LXXXIV (1988), 212-214.
- FLEISCHER, Wolfgang: Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig, 1982.
- FLEISCHER, Wolfgang: Phraseologismus und Sprichwort: lexikalische Einheit und Text. In: Sandig, Barbara: Europhras 92: Tendenzen der Phraseologieforschung. [Studien zur Phphraseologie und Par miologie; 1] Bochum 1994
- F LDES Csaba: Biblische Phraseologismen im Deutschen und Ungarischen. — In: Germanistisches Jahrbuch DDR-UVR 5 (1986),

[Lektorat für deutsche Sprache und Literatur beim Kultur- und Informationszentrum der DDR in Budapest], 176-191.

- GESTEL, F. Ch. van: De omschrijving van spreekwoord, zegswijze, uitdrukking en gezegde. NTg 56 (1963), 214-219.
- HADROVICS, László: Magyar frazeológia. Történeti áttekintés. Budapest 1995.
- KISPÁL Tamás: Deutsche Sprichwörter im Wörterbuch aus der DaF-Lerner Perspektive. [Disszertáció-kézirat.] Szeged 2000.
- MILITZ, Hans-Manfred: Vom Sprichwort zum Aphorismus. In: Der Sprachdienst 44 (2000), 1, 21-25.
- MOLLAY Erzsébet: Die Phraseologismen mit Satzstruktur im Deutschen, Niederländischen und Ungarischen. — In: Die Unzulänglichkeit aller philosophischen Engel. Festschrift für Zsuzsa Széll. Budapest Beiträge zur Germanistik 28. Budapest 1996. 277-292.
- O. NAGY Gábor: Mi a szólás? MNy. L (1954), 110-126, 396-408.
- O. NAGY Gábor: A magyar frazeológiai kutatások története. Budapest, 1977. [Nyelvtudományi Értekezések 95]
- PRĘDOTA, S. (1987): Zur niederländischen Sprichwörterlexikographie im 20. Jahrhundert. — In: Neerlandica Wratislaviensia 3 (1987), 103-119.
- PRĘDOTA, S.: Over de lexicografische grondbeginselen van het Klein Nederlands — Pools spreekwoordenboek. In: — Neerlandica Wratislaviensia 4 (1989), 171-181.
- PRĘDOTA, S.: (1991), Zur niederländisch—polnischen Parömiographie und Phraseologie. — In: Neerlandica Wratislaviensia 5 (1991), 235-247.
- PRĘDOTA, S.: Over recente uitgaven van Nederlandse spreekwoorden en fraseologismen. — In: Neerlandica Wratislaviensia 8 (1995), 177-192.
- SZEMERKÉNYI Ágnes: „Közmondás nem hazug szólás“. Akadémiai Kiadó, Budapest 1994. 203 l.
- TÓTHNÉ LITOVKINA Anna: A magyar közmondások hangtani sajátosságairól. MNy. LXXXIX (1993), 209-213.

Wie het dichtst bij het vuur zit, warmt zich het best
Aki közelebb ül a tűzhöz, az jobban melegszik

Het zijn niet allen koks die lange messen dragen
Nem mind szakács, kinek nagy a kése
A látszat csal